

KUR'AN PERSPEKTİFİNDE İNSANIN KÖTÜ DAVRNIŞLARININ ANALİZİ

ANALYSIS OF THE BAD BEHAVIOR OF PEOPLE IN THE QUR'AN PERSPECTIVE

DOI:10.17755/esosder.91548

Ahmet ÇELİK¹

Öz

Kur'an'da Allah'ın sevmediğini belirttiği kötü vasıfları araştırdığımızda on bir davranışın Allah tarafından sevilmediğinin ifade edildiğini görmekteyiz. Bu vasıfları konu edinen toplam yirmi bir ayet mevcuttur. Bunlar mu'tedîn, müfsidin, kâfirin, zalimin, müsrifin, hâinîn, müstebirîn, ferihin, muhtalenfehura, hevvanenesima, hevvanenkefuradır. Allah'ın sevmediğini belirttiği bu vasıfları konu edinen âyetlerin analizlerini yaptık ve her konunun sonunda günümüze ışık tutacak mesajları çıkarıp değerlendirdik.

Anahtar Kelimeler: Allah, Kur'an, sevgi, sevilmeyen vasıflar.

Abstract

If the qualifications that Allah stated to dislike are investigated in Qur'an, we might see eleven behaviors that are expressed to be disliked by Allah. There are twenty one verses that deal with these qualifications in Qur'an. These are mu'tedîn, müfsidin, kâfirin, zalimin, müsrifin, hâinîn, müstebirîn, ferihin, muhtalenfehura, hevvanen esima and hevvanen kefura. We deeply analysed the verses that deal with the qualifications which are stated to be disliked by Allah, and at the end of every subject evaluated the derived messages that illuminate the present day.

Keywords: Allah, love, Qur'an, personalities, love of Allah.

---

¹Yrd.Doç.Dr.,Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, acelik@dicle.edu.tr

GİRİŞ

Kur'an'ın her sahada emir ve yasakları mevcuttur. Kur'an'ın asıl gayesi insanın dünya ve ahiret mutluluğudur. İnsanın dünya ve ahirette mutlu olabilmesi için insanın güzel olan davranışlarla tanışması ve Allah tarafından benimsenmeyen çirkin davranışlardan da sakınması gerekir. Özellikle kötü davranışlardan sakınmak, onları hayatından çıkarmak insanın en önemli hedeflerinden biri olmalıdır. İnsanın yaratıcısı Allah olduğu için insanın yapması ve yapmaması gereken davranışların yine Allah tarafından belirlenmesi gerekir. Allah bu davranışları Kur'an vasıtasıyla bize bildirmiştir. Kur'an'ın cihan şumul prensipleri olmazsa kalp ve diğer cihazlar pusulasız ve rehbersiz kalır, neye yöneleceğini ve neden sakınacağını bilemez ve bulamaz.

Bu çalışmamızda Kur'an perspektifinde insanın kötü davranışlarının analizini yapacağız. Kur'an'da Allah'ın sevmediğini belirttiği kötü davranışları araştırdığımızda on bir vasfin Allah tarafından sevilmediği ifade edilmektedir. Bu davranışları konu edinen toplam yirmi bir ayet mevcuttur. Bunlar; mu'tedîn üç ayet, müfsidin üç ayet, kâfirin iki ayet, zalimin üç ayet, müsrifin iki ayet, hâinîn bir ayet, müstekbirîn bir ayet, ferihin bir ayet, muhtalenfehura üç ayet, hevvanenesima bir ayet ve hevvanenkefura bir ayet olmak üzere yirmi bir ayettir. Allah'ın sevmediğini belirttiği bu davranışları konu edinen âyetlerin analizlerini yapıp ve her konunun sonunda günümüze ışık tutacak mesajları çıkarıp değerlendirmeye çalışacağız. Şimdi bunları tek tek ele alıp inceleyeceğiz.

1-MU'TEDİN

Önce bu kelimeyi lügat açısından değerlendirelim:

Mu'ted kelimesi, A'da-ya'du-uduvven-ud'vanen kökünün iftial babının ism-i failidir. Koşmak, zulmetmek, haddi aşmak, Vazgeçirmek, sıçrayıp üzerine atlamak, işi terk etmek, işten vazgeçmek anlamlarında kullanılır.² A'da ve türevleriyle birlikte Kur'an-ı Kerimde 107 defa geçmektedir.³

Kur'an-ı Kerim'e baktığımızda "Allah, haddi aşanları sevmez" tabirinin üç ayette yer aldığını görüyoruz. Biri, savaşırken haddi aşmama⁴; ikincisi, helalleri haram yapmama hususunda haddi aşmama⁵; üçüncüsü ise, dua hususunda haddiaşmamadır.⁶ Şimdi bu ayetlerin açıklanmasında müfessirlerin görüşlerini görelim:

Birinci Ayet⁷ Bakara 2/190

Bir rivayete göre, bu ayetle ilk defa Medine'de savaş izni verilmiştir.⁸ Müfessirler bu ayetin manasını şu şekilde vermişlerdir. Sizinle savaşanlarla siz de savaşın. Sizinle savaşmayanlarla siz de savaşmayın. Savaşırken haddi aşmayın.⁹

İbn Abbas(ö.68/687), Mücahit(ö.103/721) bu ayeti şu şekilde tefsir etmişler: Sizinle savaş halinde olanlarla siz de savaşın. Ancak kadın, çocuk ve ihtiyarlara dokunmayın, haddi aşmayın. Bir rivayette göre haddi aşmak; Allah'ın rızası dışında, ırkçılık ve benzeri dünyevi ve nefsanî şeyler için savaşmak demektir. Sadece Allah rızası için ve onun yolunda savaşınız. O zaman haddi aşmamış olursunuz.¹⁰

² Sarı, Mevlut, *el-Mevarid*, a'da maddesi, s.979-980.

³ Abdülbaki, Muhammet Fuat, *Mu'cemü'l-Müfehres*, s.449-450.

⁴ Bakara, 2/190.

⁵ Maide, 5/87.

⁶ Araf, 7/55

⁷ Bakara, 2/190. "وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ"

"Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda siz de savaşın. Ancak aşırı gitmeyin. Çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez."

⁸İbn Kesir, Ebü'l- Fida İsmail bin Ömer bin Kesir el- Kuraşi el- Basri ed-Dımişki, *Tefsirü'l- Kur'âni'l- Azim*, Tahk: Sami bin Muhammet Selamet, İkinci Baskı, Daru't- Tıybetili'n- Neşrve't- Tevzi', H.1420- M.1999, 1/523

⁹Ebu's- Suud, el- Amadi Muhammed bin Muhammed bin Mustafa, *İrşadu Akli's- Selim ila mezaya Kitabi'l- Kerim*, Daruihyai't- Turasi'l- Arabi, Beyrut, trs, 1/204

¹⁰İbn Atiyye, Ebu Muhammed Abdülhak bin Galib bin Abdurrahman bin Tamam bin Atiyye, *el- Muharrirü'l- Veciz fi Tefsiri'l- Kitabı'l- Aziz*, birinci baskı, Beyrut, H.1422, 1/262

Maverdi (ö.450) ise, haddi aşmamayı üç şeyle açıklamıştır.

a-Sizinle savaşmayanlarla savaşmayınız.

b-Çocuk, ihtiyar ve kadınlara dokunmayın.

c-Allah'ın rızası dışında her hangi bir şey uğruna savaşmayınız.¹¹

İkinci ayet¹² Maide 5/87

Bu ayette geçen helal olan şeylerin haram kılınmasından ne kast ediliyor?

Ayette geçen "*Allah'ın size helal kıldığı temiz ve güzel şeyleri*" ifadesi çok geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Bununla beraber şu muhtemel manalar zikredilebilir:

a-Fetvalarınızla, helalleri başkalarına haram kılmayınız.

b-Yemin veya nezretmek suretiyle, helal olanları haram kılmayınız. Nitekim Allah, "*Ey peygamber, Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi, niçin haram ediyorsun*"¹³ buyurmuştur.

c- Gasp edilen şeyleri, mülkünüze ayırt edilmesi mümkün olmayacak bir şekilde karıştırmayınız. Böyle olması halinde, hepsi de haram olur. Binaenaleyh bu karıştırmak, helal olan şeyleri haram haline getirmenin sebebidir. Pis olan şeylerin temiz olan şeylere karışması halinde de hüküm aynıdır. Ayet bütün bu manaların hepsini kapsamaktadır.¹⁴

Bu ayetin tefsirinde şu izahlar da yapılmıştır:

a- Allah Teâlâ, hoş ve temiz olan şeyleri haram kılmayı, bir haddi aşma ve bir zulüm kabul etmiştir.¹⁵

b- Allah, helal kıldıklarını haram yapma hususunda, bir haddi aşma olarak kabul etmiştir.¹⁶

c-Mubah olan şeylerde israfı, "haddi aşmayın" hitabıyla haram kılmıştır. Bunun bir benzeri de Cenab-ı Hak'ın "yiye, için, israf etmeyin" ayetidir.¹⁷

d-Allah size hoş ve leziz olan şeyleri helal kılmış, sizler bu helal kılınanlarla iktifa edin. Bunları size haram kılınanların sınırına vardirop da haddi aşmayın, demektir.¹⁸

Üçüncü ayet¹⁹ Araf 7/55

Müfessirler ayette zikredilen duanın değişik yönleri üzerinde durmuşlardır. Duanın gizli yapılması en muteber olanıdır. Gerekçe olarak şu deliller getirilmiştir:

a- Yukarıda verdiğimiz ayetin kendisi bunun en büyük delilidir. Zira bu ayet, Allah Teâlâ'nın, duanın gizlice yapılmasını emrettiğine delalet eder. Emir, zahiri olarak vücut ifade eder. Ancak bu, vacip olmasa dahi, en azından mendubtur. Cenabı Hak bundan sonra, "Allah haddi aşanları sevmez..." buyurmuştur. En açık olan görüş, bundan muradın, Allah'ın, yalvarıp yakarma ve gizleme emrini terk etme hususunda haddi aşanları sevmeyişidir. Çünkü Allah, haddi aşmayı sevmez. Allah'ın sevmesi, O'nun mükâfat vermesi demektir. Dolayısıyla mana, "Dua etme hususunda, yalvarıp yakarma ile

¹¹El- Maverdi, Ebu Hasan Ali b. Muhammet b. Habib el-Basri el-Bağdadi, *En-Nüketuve'l-Uyun*, Muhak: Abdullah Maksut b. Abdurrahman, DaruKütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Trs, I/251

¹²Maide,5/87. "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْرَمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ"

"Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı iyi ve temiz nimetleri (kendinize) haram etmeyin ve (Allah'ın koyduğu) sınırları aşmayın. Çünkü Allah haddi aşanları sevmez."

¹³Tahrir, 66/1

¹⁴Er- Razi, Ebu Abdillan Muhammet bin Ömer Fahrettin, *Mefatihü'l-Gayb, Tefsi-i Kebir*, 3. Baskı, Daruihyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, H.1420, XII/417; İbni Atiyye, el- Muharrirü'l-Veciz, II/410.

¹⁵Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser kitap basım, İstanbul, trhs,III/1799.

¹⁶Tahrir, 66/1. "Ey peygamber! Eşlerinin rızasını arayarak, Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin sen kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."

¹⁷Araf,7/31.

¹⁸Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, III/1799-1802

¹⁹A'raf, 7/55. "أَدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ"

"Rabbimize alçak gönüllüce ve için için dua edin. Çünkü O, haddi aşanları sevmez."

gizliliği terk eden kimseyi Allah, kesinlikle mükâfatlandırmaz ve ona ihsanda bulunmaz" şeklinde olur. Böyle olan kimse de, hiç şüphesiz îkaba uğrayanlardan olur. Böylece "Allah haddi aşanları sevmez" buyruğunun duada yalvarıp yakarma ile gizlice yapmayı terk eden kimseye karşı, şiddetli bir tehdit gibi olduğu ortaya çıkmış olur.²⁰

b- Allah Teâlâ, Hz. Zekeriya'yı överken, "*O, Rabbine gizlice niyaz ettiği zaman*"²¹ şeklinde buyurmuştur. Yani "O, nidasını kullardan gizledi ve bunu sırf Allah için yaptı, bu konuda sadece O'na başvurdu" demektir.²²

c- Ebu Musa el-Eş'ari'nin (Ö:42/662) rivayet ettiği şu husustur: "Aşap bir savaşta bir vadinin kıyısına gelince, seslerini yükselterek tekbir ve tehlil getirmeye başlarlar. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "Sesinizi alçaltın. Çünkü siz, ne sağır, ne de gaip (burada olmayan) birine dua etmiyorsunuz. Muhakkak ki siz, duyana ve size yakın olana dua ediyorsunuz. Muhakkak ki O, sizinle beraberdir"²³ buyurur.

d- Hz. Peygamber (sav), "Gizlice yapılan bir dua, açıkça yapılan yetmiş duaya bedeldir"²⁴ ve "Zikrin en hayırlısı, gizli olanı; rızkın en hayırlısı da yeterli olanıdır"²⁵ buyurmuştur.

e- Nefis gösteriş ve şöret hususunda alabildiğine arzulu ve meyyaldir. Dolayısıyla insan, duasını açıktan yaptığında, o duaya riya karışabilir. Bunda hiçbir fayda olmaz. Bu sebeple evla olan, riyadan korunmak için, duayı gizlice yapmaktır.²⁶

DEĞERLENDİRME

Birinci ayette, Allah yolunda cihat etme emredilir. Ancak Allah adına savaşılırken mutlak savaş kuralları çerçevesinde hareket edilmesi ve haddin aşılması nazara verilir. Müslümanlara savaş açmayan kişilerle savaşılması; savaşta çocuklara, ihtiyarlara ve kadınlara dokunulmaması; Allah rızasının dışında herhangi bir şey için savaşılması emredilir. Bunların hepsi savaşta haddi aşma kapsamına girer.²⁷ On dört asır önce İslam bu kuralları uygularken Birleşmiş Milletler bu kurallarla yeni tanışmaktadır. Bu kuralları ihlal edenler haddi aşan kişiler olarak değerlendirilir ki, haddi aşanların da Allah tarafından sevilmemesi belirtilir.²⁸

İkinci ayette, Allah'ın helal kıldığı temiz şeylerin haram kılınmaması ve bu konuda haddin aşılması emirleri nazara verilir. Bu ayetteki "Haddi aşmayın" lafzının birinci ayettekinden farklı manada kullanıldığını görüyoruz. Dolayısıyla burada kullanılan "haddi aşmayın" emrinden şunların kastedildiğini düşünüyoruz:

Allah Teâlâ size hoş ve temiz olan şeyleri yaratmıştır. Bunları kendinize veya başkasına haram kılmanız bir haddi aşma ve bir zulüm olarak kabul edilir.²⁹ Mubah olan şeylerde israf etmeniz bir nevi "haddi aşma" olarak değerlendirilir.³⁰ Keza Allah size hoş ve leziz olan şeyleri helal kılmıştır. Sizler bu helal kılınanlarla iktifa edin. Bunları size haram kılınanların sınırına vardırıp da haddi aşmayın.³¹

Üçüncü ayette, Allah'a nasıl dua edilmesi gerektiği nazara verilir. Bu ayette kullanılan "haddi aşma" ifadesinin diğer ikisinden de farklı kullanıldığını görüyoruz. Duada sesli bir şekilde yalvarıp yakaran kimse için bu ayette şiddetli bir tehdit söz konusudur.³² Gerek ayetlerde³³ gerekse hadislerde³⁴

²⁰ Er-Razi, Mefatihü'l-Gayb, IV/280

²¹ Meryem, 19/3

²² Er-Razi, Mefatihü'l-Gayb, IV/280

²³ Buhari, De'avat, 50; Müslim, zikir, 44-45 (4/2076-2077)

²⁴ Kenzü'l-Ummal, II/3196

²⁵ İbn Hanbel, Müsned, I/172-180

²⁶ Er-Razi, Mefatihü'l-Gayb, XIV/280

²⁷ Maverdi, en-Nüketü'l-Uyûn, I/151

²⁸ Bakara, 2/190

²⁹ Tahrim, 66/1. "Ey peygamber! Eşlerinin rızasını arayarak, Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin sen kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."

³⁰ Araf, 7/31. "Yiyin, İçin, İsrâf etmeyin."

³¹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, IIII/1799-1802

³² Er-Razi, Mefatihü'l-Gayb, IV/280

duanın gizli yapılması, riyaya sebebiyet vermeden sadece Allah rızasına matuf olması gereği belirtilir. Bu şekilde yapılmayan bir duanın haddi aşmış olduğu belirtilerek bu durumun Allah'ın hoşuna gitmediği vurgulanır.

2- MÜFSİDİN

Bu kavramı lügat açısından değerlendirelim.

Müfsid kelimesi, Fesede-yefsudu-fesaden kökünden if'al babının ism-i failidir. Fesede-fesaden; bozulmak, mahvolmak anlamlarına gelir. Efsede- ifsaden; bir şeyi bozmak, mahvetmek demektir.³⁵Fesede ve türevleriyle birlikte Kur'an-ı Kerim'de 51 defa geçmektedir.³⁶

Kur'an-ı Kerim'e baktığımızda "Allah, fesat çıkarıcıları sevmez" tabiri üç ayette yer aldığını görüyoruz. Biri, münafıkların çıkardığı fesat ile ilgilidir;³⁷ ikincisi, Yahudilerin yeryüzünde çıkardıkları fesat ile ilgilidir;³⁸ üçüncüsü ise, tüm insanlara iyiliği emredip yeryüzünde fesat çıkarmamaları gereken Müslümanlarla ilgilidir.³⁹ Bu ayetler hakkında müfessirlerin yaptığı tahliller üzerinde duracağız.

Birinci Ayet⁴⁰ Bakara 2/205

Müfessirler şu olayı, bu ayetin nüzul sebebi olarak gösterirler.

Bu ayet, Ahnes İbn Şureyk es-Sakafi hakkında nazil olmuştur. Bu şahıs, Zühre oğullarının müttefiki idi; Hz. Peygamberin yanına gelmiş, Müslümanlığını açıklayarak, Allah'ı sevdiğini iddia etmiş ve bu hususta Allah'a yemin etmişti. İşte Allah-u Teâlâ'nın, "*Dünya hayatına dair sözü senin hoşuna gider ve kalbindekine de Allah'ı şahit tutar*"⁴¹ sözünden bu kastedilmiştir. Ne var ki bu kimse, dışı güzel (tatlı dilli), içi de pis olan (küfür ve kötülük dolu) bir münafık idi. Daha sonra Hz. Peygamber (sav)'in yanından çıkıp Müslümanlardan bir gruba ait olan bir tarlaya uğrayarak, ekinleri yaktı ve orada bulunan eşekleri de öldürdü. Cenabı Hakk'ın, "*O dönüp gitti mi yeryüzünde fesat çıkarmaya, ekinleri ve nesilleri helak etmeye koşar*" buyruğundan kastedilen de budur.⁴²

Bu ayette geçen "fesadı" müfessirlerin iki manada ele aldıklarını görüyoruz.

a-Tahrip etme, yakma ve yağmalama gibi yollarla malları telef etmektir. Bu izaha göre Ahnes, Hz. Peygamber (sav)'e, O'nu sevdiğini, iman etmeye kararlı olduğunu izhar edip; O'nun yanından ayrıldığı zaman da Müslümanların tarlalarına uğrayarak, onları yakmış ve eşeklerini öldürmüştür.⁴³

b-Müslümanların kalplerine şüphe sokmak ve küfrü kuvvetlendirmek için hileler çıkarmaya uğraşmaktır. Bu şekildeki davranış, "fesat" diye isimlendirilmiştir. Nitekim Hak Teâlâ, "*İşbaşına geçerseniz, yeryüzünde fesat çıkaracak ve akrabalık bağlarını keseceksiniz. Öyle mi?*"⁴⁴ buyurmuştur. Böylece Cenabı Allah, onların, şayet dinlerinden dönerlerse ancak yeryüzünde fesat çıkarıp, akrabalık

³³ Bkz. Araf, 7/55; Meryem, 19/3

³⁴ Buhari, De'avat, 50; Müslim, zikir, 44-45 (4/2076-2077). "Ebu Musa el-Eş'ari: Ashab bir savaşta bir vadinin kıyısına gelince, seslerini yükselterek tekbir ve tehlil getirmeye başladılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "Sesinizi alçaltın. Çünkü siz, ne sağır, ne de gaip birine dua etmiyorsunuz. Muhakkak ki siz, duyana ve size yakın olana dua ediyorsunuz. Şüphesiz ki O, sizinle beraberdir"

³⁵ Sarı, *el-mevarid*, fesede maddesi, s.1157.

³⁶ Abdülbaki, Muhammet Fuat Abdülbaki, *el-mucemü'-Müfehres*, fesede mad. S.518-519

³⁷ Bakara, 2/205

³⁸ Maide, 5/64

³⁹ Kasas, 28/77

⁴⁰ Bakara, 2/205. "وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفٰسِدَ"

"O, (senin yanından) ayrılınca yeryüzünde bozgunculuk yapmağa, ekin ve nesli yok etmeğe çalışır. Allah ise bozgunculuğu sevmez."

⁴¹ Bakara, 2/204

⁴² İbni Atiyye, *el-Muharrirü'l-Veciz*, I/279; El- Beydavi, Nasıruddin Ebu Sait Abdullah bin Ömer, *Envarü't-Tenzil ve Esrarü't-Te'vil*, 1. Baskı, Darulhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut. Trs, I/133

⁴³ Er-Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, V/347.

⁴⁴ Muhammet, 47/22

bağlarını koparacaklarını haber vermiştir. Bu izah, diğerinden farklıdır. Nitekim fesadı bu manaya hamletmek daha uygundur. Bunun benzerleri Kur'an-ı Kerim'de pek çoktur⁴⁵.

Mutezile, "Allah, fesadı sevmez" ayetini delil göstererek, Allah'ın çirkin fiilleri murat etmeyeceğini söylemişler. Bu davranışları kulun kendi iradesiyle gerçekleştirdiğini belirtmişler.⁴⁶Nitekim Hz. Peygamber (sav)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Şüphesiz Allah sizin için şu üç şeyi sever: Kendisine İbadet etmenizi, O'na hiçbir şeyi şirk koşmamanızı ve yöneticileriniz hakkında iyi niyet beslemenizi. Sizin için şu üç şeyi de sevmez: Dedikodu yapmak, malı zayi etmek ve çok soru sormak.⁴⁷

Mutezilenin bu görüşü İslamiyet'in şu iki temel unsuruna aykırı düşer:

a- Kulun kudreti iyilik ve kötülüğe elverişlidir. Buna göre insan iyiliği veya kötülüğü tercih etmekte hürdür. Müreccihlik vasfını hangisi için kullanırsa Allah onu yaratır. Yani kulun isteği üzerine iyiliği veya kötülüğü yaratır.

b- Allahkötülüğün meydana geleceğini bilir. Allah'ın ilmi kulun iradesine tabi olduğu için önceden olacak şeyleri haber verir. Haber verilen şeyler, Allah'ın isteyip istememesine bağlı değildir.⁴⁸

İkinci Ayet⁴⁹ Maide 5/64

İbni Abbas (ö.68/687) bu ayetin sebebi nüzulü fakir konumuna düşen Yahudiler olduğunu belirtmiştir. Bir rivayette de, Müslümanların sıkıntıda buldukları sırada Yahudiler, "Muhammed'in Allah'ı fakir, eli bağlıdır, onun için onları sıkıntıdan kurtaramıyor" demeleri üzerine nazil olmuştur.⁵⁰

Hayır, Allah'ın iki eli de açıktır. Yed-i cemali de açık, yed-i celali de. Haşa o cimri değil, mutlak cömerttir, âciz değil, mutlak kadir (güçlü)dir. Nasıl dilerse öyle verir, isterse verir, isterse vermez; isterse az verir, isterse çok; isterse hesap ile verir, isterse hesapsız; isterse sebep ile verir, isterse sebepsiz; hem zengin, kerim, hem mutlak kadir; hem isteğini yapan, hem mutlak rızık vericidir. Ne vermeye mecburdur ne vermemeye; ne vermekle zenginliği tükenir, ne vermemekle cimri olur. Ne kudretini kanıtlayacak bir güç vardır, ne de iradesini yasaklayacak bir kanun. Kudretleri sınırlayan kayıtlar, iradeleri zorlayan kanunlar Allah üzerinde değil, ancak ve ancak yaratıklar üzerinde hâkimdir. Onların sınırlarından çıkmaya yol bulamayacak olanlar yaratıcı değil, yaratık olanlardır.⁵¹

Bunun için "ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa Allah onu söndürmüştür." Şu halde bunlar hiç bir zaman hakiki bir kuvvet ve üstünlük bulamazlar. Yeryüzünde daima fesat çıkarmaya çalışır dururlar. Allah ise fesatçıları sevmez, fesatçılığa koşanların cezasını verir. Ve vermek için yed-i kudreti (kudret eli) bağlı değildir. Onlara lanet eder, sıkıştırır ve azap eder de eder. Bununla beraber yed-i rahmeti (rahmet eli) de bağlı değildir.⁵²

⁴⁵El- Cevzi, CemalüddinEbü'l- Ferec Abdurrahman Ali bin Muhammet, *Zadü'l- Mesir fi ilmi't- Tefsir*, Thk: Abdürrezak el- Mehdi, Darü'l- Kitabi'l- Arabiyye, Beyrut, H. 1422, I/171; Er-Razi, Mefatihü'l-Gayb, V/347.

⁴⁶El- Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed bin Ahmet, el-Ensari, *el-Camiuliahkami'l-Kur'an (Tefsirü'l-Kurtubi)*, 2. Baskı, Darü'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire, H.1384-M.1964, III/17

⁴⁷Müslim,ibnHaccacEbü'l-Hasan el-Kuşeyri En-Neysaburi, *Sahihi Müslim*,Muhk: Muahmmet Fuat Abdalbaki, İhyau't-Turasil Arabi, Beyrut, trhs, akdiye,10-14, (3/1340-1341).

⁴⁸ Er-Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, V/348

⁴⁹ Maide suresi,5/64. " وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَالْقَيْنَاتُ بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ

"Bir de Yahudiler, "Allah'ın eli bağlıdır" dediler. Söylediklerinden ötürü kendi elleri bağlansın ve lanete uğrasınlar! Hayır, onun iki eli de açıktır, dilediği gibi verir. Andolsun, sana Rabbinden indirilen (Kur'an) onlardan birçoğunun azgınlık ve küfrünü artıracaktır. Biz onların arasına kıyamete kadar düşmanlık ve kin saldı. Her ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışırlar. Allah bozguncuları sevmez."

⁵⁰ İbn Atiyye, *el- Muharrirü'l- Veciz*, II/212

⁵¹ Bkz. Bakara suresi,2/212; Ali İmran suresi, 3/26-27; Nur suresi, 24/38; İsrâ suresi, 17/30.

⁵²Kurtubi, *el-camiuliahkami'l-Kur'an*, VI/241; El-Maverdi, *en-Nüketuve'l-Uyun*, II/52.

Üçüncü Ayet⁵³ Kasas 28/77

İbn Abbas'tan gelen rivayette, ayette belirtilen kişinin Karun olduğu söylenmiştir. Buna işaret eden ayetler mevcuttur.⁵⁴ Katade'ye (Ö:117/735) göre Karun, Hz. Musa'nın amcası oğludur. Samiri gibi münafık olmuş ve malının çokluğundan dolayı azgınlık onu helak etmiştir.⁵⁵ Hz. Musa'nın kavmi içinde bazı iyi insanlar Karun'a şu nasihati yapmışlar: "Sana verilmiş olan mallarla azıp şımarma. Zira Allah, şımarıkları sevmez." İbn Abbas "ferihe" kelimesini, çok sevinen, kendini beğenen anlamını verirken; Mücahit (Ö:103/721) bunun, Allah'ın kendisine verdiklerine şükretmeyen azgın, şımarık, kibirlenen anlamını vermiştir.⁵⁶

"Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu gözet. Dünyadaki nasibini de unutma." Allah Teâlâ'nın sana vermiş olduğu çok mal ve nimeti, senin için ahiret yurdunda sevap kazandıracak çeşitli ibadetler ve Allah'a yaklaştıran şeylerle Rabbine itaat et. Allah'ın sana mubah kılmış olduğu yeme, içme, giyim, mesken ve benzeri şeylerle dünyadaki nasibini de unutma. Şüphesiz senin üzerinde Rabbinin hakkı olduğu gibi nefsinin de, ailenin de, ziyaretçilerinin de hakları vardır. Her hak sahibine hakkını ver.⁵⁷

Bir başka açıdan bu ayete baktığımızda, adeta dünya ahiret dengesini kurduğunu görürüz. Bu ifade tutarlı ilahi hayat sisteminin dengeliliği dile getirilir. Bu sistem, mal varlığı bulunanın kalbini ahirete bağlar. Bununla beraber onu bu dünya hayatının nimetlerinden yararlanmaktan alıkoymaz. Tam tersine, onu bu nimetlerden yararlanmaya teşvik eder, bu konuda ona bazı yükümlülükler getirir. Hayatı ihmal eden, hayatla bağlarını zayıflatan mistikler gibi dünya nimetlerinden el-etek çekmesine engel olur.⁵⁸

Hiç kuşkusuz yüce Allah, hayatın güzelliklerini insanlar yararlınsınlar, yeryüzünde çalışsınlar, bu güzellikleri geliştirip daha iyisini elde etsinler diye yaratmıştır. Amaç, hayatın gelişmesi, sürekli yenilenmesidir. İnsanın yeryüzü halifelik misyonunun hedefine varmasıdır. Ancak bu yararlanmada asıl amaçları ahiret olmalıdır. Ahiret yolundan ayrılmamalıdır. Bu şekilde dünya nimetlerinden yararlanma, yükümlülüklerini yerine getirmelerine engel olmamalıdır. Böyle bir amaç dünya nimetlerinden ve güzelliklerinden yararlanma nimeti bahşeden yüce Allah'a şükretmenin, O'nun başışını hoşnutlukla kabul etmenin, onlardan olumlu yönden yararlanmanın bir çeşididir. Yüce Allah'ın iyilikle ödüllendirdiği bir itaat şeklidir bu.

İşte ilahi sistem, insan hayatında bu şekilde bir denge ve bir ahenk gerçekleştirir. Dengeli ve tabii hayatının içinde sürekli bir ruhsal yüceliğe erişir.⁵⁹

"Yeryüzünde bozgunculuk isteme." Azgınlaşarak, insanlara zulmederek bozgunculuk yapma. Allah'ın gözetimini ve ahiret korkusunu hesaba katmaksızın nimetlerden dilediğin gibi ve sınırsızca yararlanmak suretiyle bozgunculuk yapma. İnsanların içinin kinle, nefretle, kıskançlıkla ve çekememezlik duyguları ile dolmasına neden olacak şekilde bozgunculuk yapma. "Çünkü Allah bozguncuları sevmez." Tıpkı maldan dolayı küstahlaşıp şımaranları sevmediği gibi... Kavmi Karun'a böyle demişti. O da tek bir cümleyle cevap vermişti. Bu cümle bozgunculuğun ve bozulmuşluğun birçok anlamını içermektedir."Karun; `Bu servet, ancak bende mevcut bir bilgi sayesinde bana verildi' dedi." Bu malı, sahip olduğum bilgiyle hak ederek topladım. Malı toplayıp biriktirmemi bu bilgi sağladı. O halde size ne oluyor ki, bu malı belli bir yönde harcamamı dayatmaya çalışıyorsunuz?

⁵³ Kasas, 28/77. "وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ"

"Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah bozguncuları sevmez."

⁵⁴ Bkz. Kasas, 28/76

⁵⁵ İbni Kesir, *Tefsirü'l-Kur'an'il-Azim*, VI/253

⁵⁶ Ez-Zemahşeri, Ebu'l-Kasım Muhammet bin Amr bin Ahmet, Carullah, el-*Keşşaf an hakaikigavamıd't-Tenzil*, Üçüncü Baskı, Darü'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, H.1407, III/431

⁵⁷ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XXV/15

⁵⁸ Kutup, Seyit, *Fi Zilali'l-Kur'an*, 17. Baskı, Daru's-Şürûk, Beyrut, 1412, V/2710

⁵⁹ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XXV/26; Kutup, *Fi Zilal*, V/2711

Kendi özel bilgimle bu serveti hakettim.⁶⁰ Karun, kavminin çağrısını dinlemiyor. Rabbinin kendisine yönelik nimetini düşünmüyor. Onun dengeli sistemine uymuyor. İğrenç bir büyülenme kompleksi ile küstahça bir nankörlükle bütün bunlardan yüz çeviriyor.⁶¹

DEĞERLENDİRME

Birinci ayette Peygamberin yanında nifak nedeniyle kendini Müslüman gösterip, ayrılınca da Müslümanların mallarına ve canlarına zarar veren kişinin yaptığı kötülükler nazara verilir. Bu ayette geçen “fesat çıkarma” kavramının iki manada kullanıldığı; birinin mala ve cana zarar verme,⁶² diğersinin ise şüphe uyandırarak insanları dinden soğutma şeklinde olduğu belirtilir.⁶³ Fesattan maksat ister cana ve mala zarar vermek olsun ister insanların kalbine şüphe vermek olsun, her ikisinin de Allah tarafından çirkin görüldüğü, bu davranışı yapanların “müfsid” olduğu, müfsid kişilerin de Allah tarafından sevilmediği belirtilir.⁶⁴

İkinci ayette Yahudi milletinin insanları birbirine düşürme planları yaptığı, milletlerin birbiriyle savaşmaları için her çeşit fitne ve fesadı yapmada geri kalmadıkları nazara verilir. Tarih boyunca insanları birbirine kırdırmak için hep savaş ateşini yaktıkları, buna karşılık Allah’ın bu ateşi söndürdüğü vurgulanır. Bunların, yeryüzünde daima fesat çıkarmaya çalıştıkları, Allah’ın ise fesatçıları sevmediği, fesatçılığa koşanların cezasının verileceği belirtilir.⁶⁵ Bu ayette kullanılan fesat kavramının insanları birbirine düşürmek için yapılan hile, desise ve çabalar manasında kullanıldığını görüyoruz.⁶⁶

Üçüncü ayette Allah’ın verdiği malın fakir kişilere sadaka ve zekât olarak verilmesi ve bununla ahiretin kurtarılması tavsiye edilir. Bunu yaparken kişinin ne tamamıyla dünyaya nede tamamıyla ahirete yönelmesinin doğru olmayacağı vurgulanır. Allah’ın insanlara verdiği mülkten başkalarının faydalandırılması emredilir. Bu yapılırken minnet edilmemesi, Allah’ın malının Allah’ın kullarına dağıtılması gereği vurgulanır.⁶⁷ Bu ayette fesat kavramının daha farklı şekilde kullanıldığını görüyoruz. Bu ayette fesat; azgınlaşmak, insanlara zulmetmek ve bozgunculuk yapmak şeklinde ifade edilir. Allah’ın kendisine verilen malı sınırsızca kullanarak, fakir halkı bundan hiç yararlandırmayıp, onların iç âlemini kin, nefret ve kıskançlık duyguları ile dolmasına neden olan davranışlar bozgunculuk olarak değerlendirilir ve bu davranışın yapılmaması tavsiye edilir.⁶⁸

3- KAFİRİN

Şimdi bu tabirin lügat yönü üzerinde duralım: Kâfir kelimesi, Kefere-yekfüru-küfren kökünden olup, ismi fail olan “kâfirun”un çoğuludur. Kefere- küfren; vahdaniyeti, nübüvveti inkâr etmek, kâfir olmak, Allah’ı inkâr edip ona inanmamak, Allah’ın nimetini inkâr etmek, Onu örtmek ve inanmamak, kaçınmak anlamlarına gelir.⁶⁹ Kâfirin ve türevleriyle Kur’an-ı Kerimde 517 defa zikredilmiştir.⁷⁰

Kur’an-ı Kerim’de “Allah kâfirleri sevmez” tabiri iki defa zikredilmiştir. Biri, Müslümanlara hitaben Allah ve resulünden yüz çevirenlerin küfre girdiğini beyanla, Allah kâfirleri sevmediğini

⁶⁰ İbn Atiyye, *el-Muharrirü'l-Veciz*, IV/299

⁶¹ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XXV/15; Kutup, Seyit, *Fi Zilali'l-Kur'an*, V/2711.

⁶² El- Cevzi, *Zadü'l- Mesir fi ilmi't- Tefsir*, I/171; Er-Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, V/347.

⁶³ Kurtubi, *Camii'l- Ahkâmi'l- Kur'an*, III/16; Er- Razi, *Mefatihü'l- Gayb*, V/348

⁶⁴ Bkz. Bakara, 2/205

⁶⁵ Kurtubi, *el-camiuliahkami'l-Kur'an*, VI/241; El-Maverdi, *en-Nüketuve'l-Uyun*, II/52.

⁶⁶ Bkz. Maide, 5/64

⁶⁷ Zariyat, 51/19. “Mallarında (yardım) isteyen ve (iffetinden dolayı isteyemeyip) mahrum olanlar için bir hak vardır.”

⁶⁸ Bkz. İbn Atiyye, *el-Muharrirü'l-Veciz*, IV/299

⁶⁹ Sarı, *el-Mevarid*, kefere mad. s.1316-1317.

⁷⁰ Abdülbaki, *el-Müfehres*, kefere mad. S.605-613.

belirtir.⁷¹ Diğeri Allah, iman edip yararlı işler yapanları rahmetiyle mükâfat vereceğini belirterek bunların tersi konumunda olan kâfirleri sevmediğini belirtir.⁷²

Birinci Ayet⁷³ Rum 30/45

Allah Teâlâ, bu ayette "*Kim inkâr ederse, İnkârı kendi aleyhinedir. Kim de salih amelde bulunursa...*" buyurmuş, fakat "*Kim de iman ederse...*" buyurmamıştır. Çünkü iman, ancak amel-i salih ile kemale erer, tam ve mükemmel olur. İşte bundan dolayı Cenabı Hak, mükellefi Amel-i Salih'e teşvik etmek için, burada sadece Amel-i Salih'ten bahsetmiştir. İnkârda ise, yapılan davranışın Allah katında bir değeri yoktur.⁷⁴

Bazı âlimler küfrü ikiye ayırarak şöyle değerlendirmişler:

a- Fiili küfürdür ki, Allah'a ortak koşmak ve bunu açıkça ifade etmektir.

b- Görevini yapmama şeklindeki küfürdür ki, tefekkür etmemek, iman etmemektir. Binaenaleyh akli başında bir insan, Hz. Peygamber (sav)'in şehrinde bulunur ve buna rağmen iman etmezse, bu kimse (ister açıktan şirkini belirtsin, ister belirtmesin)kâfirdir. Fakat imanla birlikte mutlaka amel-i salih bulunmalıdır. Çünkü kalben Allah'a inanmak bir iman ise, bunu dille ikrar etmek ise dilin salih ameldir. Dolayısıyla amelsiz imanın bir faydası yoktur.⁷⁵

Cenab-ı Hak, "*Çünkü O, kâfirleri hiç sevmez*" buyurmuştur. Bu kısa ifade, her ne kadar hakikati gören, anlayışlı olanlar için, adeta detaylı bir ifade ise de, Cenab-ı Hak, o kâfirleri tehdit etmiş ve daha önce de belirttiğimiz gibi bu tehdidini tafsilatlı olarak anlatmamıştır. Çünkü Allah'ın sevmemesi, azabın doruk noktası demektir. Burada şöyle bir incelik var: Allah, küfrü ve imanı, kuluna nisbet ettiğinde, önce kâfirden bahsederek, "*Kim inkâr ederse, inkârı kendi aleyhinedir*" buyurur. Ama mükâfat verme işini kuluna nisbet ettiğinde, önce müminlerden bahsederek, "*iman edip, salih amellerde bulunanları mükâfatlandırmak için...*" buyurur ve sonra "*Çünkü O kâfirleri hiç sevmez*" ifadesine yer verir. Çünkü "*Kim inkâr ederse*" ifadesi, bir tehdit ile kâfiri inkârından çevirmek ve o fiilinden alıkoymak içindir. "*Kim de salih amelde bulunursa*" ifadesi ise, mümini salih amele teşvik içindir. Cenab-ı Allah'ın nezdinde ise, tehdit teşvikten önce gelir.⁷⁶

İkinci Ayet⁷⁷ Al-i İmran 3/32

Muhabbet, insan ruhunun sezdiği yüceliklere meyil göstermesidir. Binaenaleyh sevenin hedefi, sevgilinin rızasına erebilmek ve öfkesinden sakınmak olduğundan, sevgi, itaat isteğini ve isyan sayılan şeylerden kaçınmayı gerektirir. Herhangi bir kişi, hakiki yüceliğin ve kemalin ancak Allah'a ait olduğunu idrak edip anladığı zaman, onun bütün sevgisi Allah için, Allah yolunda ve Allah'ın rızasını kazanmak uğrunda olur. Allah'ın dini de tevhit ve İslam olduğundan, sevgisi hep bu çerçevede dolaşır durur. Bunun tersi ise "Ben kendimden başka bir şey sevmem, tevhit yolunda yürümek istemem" demektir. Bu da Allah'ı sevmemek ve rahmetinden mahrum kalmaktır.⁷⁸

Rivayete göre, bu ayet nazil olduğu zaman münafıkların başı Abdullah b. Übeyy, "Bakınız, Muhammed kendisine itaat ve ibadeti Allah'a itaat gibi tutuyor ve bize, Hristiyanların İsa'yı sevdikleri gibi kendisini sevmemizi emrediyor" demişti. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu ve böyle bir şüphenin

⁷¹ Ali imran,3/32

⁷² Rum, 30/45.

⁷³ Rum, 30/45. "لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ"

"Kim inkâr ederse, inkârı kendi aleyhinedir. Kim de salih amelde bulunursa, kendileri için hazırlık yapmış olurlar"

⁷⁴ İbn Kesir, VI/321; Beyzavi, *Envarü't-Tenzil*, IV/209.

⁷⁵ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XXV/106

⁷⁶ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XXV/107; Alusi, Şihabuddin Muhammed bin Abdullah el- Hüseyin, *Ruhu'l- Meani fi tefsiri'l- Kur'an'ı'l- Azim ve's- Seb'a'l- Mesani*, Tahk: Ali Abdülbari Atıyyeti, 1. Baskı, Darülkütüb'l- İlmiyyeti, Byrut- H.1215, XI/50

⁷⁷ Ali İmran, 3/32. "قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ"

"De ki, Allah'a ve Peygamber'e itaat edin! Eğer aksine giderlerse, şüphe yok ki Allah kâfirleri sevmez."

⁷⁸ Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser kitap basım, İstanbul, trs, II/1076

yersiz olduğunu gösterdi.⁷⁹Devletin bir elçisini, memurunu reddetmek, o devleti ve onun kanunlarını reddetmek demek olduğu gibi, Allah'ın elçisi demek olan peygamberini kabul etmeyip reddetmek de Allah'a küfür ve saygısızlıktır. Bundan dolayı Allah'ın elçisine itaat etmekten kaçınanlar, Allah'a ibadet ve itaatten kaçınan kâfirlerdir. Allah da kâfirleri sevmez, küfrün hiçbir çeşidine razı olmaz.⁸⁰

DEĞERLENDİRME

Birinci ayette, inkârcının inkârının kendisine ait olduğu gibi iman edip salih amelde bulunanın amelinin ve onun faydasının da iman edene ait olduğu vurgulanır. Cenabı Allah, inkâr için kapalı bir tehditte bulunurken Müminlerin iyilikleri için ise müjdeyi nazara verir.⁸¹Allah'ın sevmemesi azabın doruk noktası demektir. Bunda gizli bir tehdit söz konusudur. Mükâfat verme işini kuluna nispet ettiğinde ise, "kim de salih amelde bulunursa" ifadesiyle, mümini salih amele teşvik etmiş olur.⁸²

İkinci ayette, Cenabı Allah Peygamberine hitaben “ Deki, eğer Allah’ı seviyorsanız, bana tabi olun; benim Allah’a inandığım gibi inanın ve benim amel ettiğim gibi amel edin. Bu şekilde yaparsanız Allah da sizi sever ve günahlarınızı bağışlar” buyurur. Sevenin hedefi sevgilinin rızasına erebilmek, öfkesinden sakınmak ve korunmak olduğundan; sevgi, itaat isteğini ve isyan sayılan şeylerden kaçınmayı zorunlu kılar. Kişi hakiki yüceliğin ve kemalin ancak Allah'a ait olduğunu idrak ettiği zaman onun bütün sevgisi Allah için, Allah yolunda ve Allah'ın rızasını kazanmak uğrunda olur. O halde Allah'ı sevenlerin, "Ben özümü Allah'a teslim ettim, bana uyanlar da öyle..."⁸³ diyen ve bu ilahi emri tebliğ eyleyen Allah'ın elçisine karşı gelmemesi, O'nun gibi ihlas ve samimiyetle İslamiyet'i yaşaması, O'na uyması ve O'nu örnek alması gerekmektedir. Bunun zıddı "Ben Allah'ı severim, ama emrini dinlemem, O'nun sevdiğini, O'nu sevenleri, O'nun yolunu gösterenleri, O'nun seçip gönderdiklerini sevmem, onlara benzemek istemem" demektir ki, bu da Allah'ı sevmemek ve rahmetinden mahrum kalmak anlamına gelir.⁸⁴ Allah'a itaat ile Resulüne itaatin birbirini gerektirdiği ve Allah'ın rızasına, mağfiretine, rahmetine ermenin ancak bu suretle mümkün olduğu vurgulanır. Allah'ın Peygamberine yüz çevirenlerin onun elçiliğini kabul etmediği, getirdiği dini tanımadığı belirtilir, bu kişilerin kafir olduğu ve Allah'ın da kafirleri sevmediği vurgulanır.⁸⁵

4-ZALİMİN

Önce bu kavramın lügat yönü üzerinde duralım:

Zalim kelimesi, Zeleme-yezlimu- zülmen kökünden olup, ism-i fail olan “zalimün”ün çoğuludur. Zeleme-zulmen; zulmetmek, hakkını noksan vermek, malını gasp etmek, doğru yoldan sapmak anlamlarına gelir.⁸⁶ “Zalimîn” ve türevleriyle Kur’an-ı Kerim’de 315 defa zikredilmiştir.⁸⁷

Kur’an-ı Kerim’de “Allah zalimleri sevmez” tabiri üç defa zikredilmiştir. Biri, kâfirlere hem dünya hem de ahirette şiddetli bir azap vereceğini beyan ederek Allah'ın zalimleri sevmediğini belirtir.⁸⁸ Diğeri, bedir savaşı ile ilgili Müslüman ve müşriklerin durumunu anlattıktan sonra, Allah zalimleri sevmediğini belirtir.⁸⁹ Bir diğeri de, yapılan kötülüğe misli ile karşılığın verilmesini gerektiğini belirttikten sonra Allah'ın zalimleri sevmediğini belirtir.⁹⁰

Birinci Ayet⁹¹ Şura 42/40

⁷⁹ İbn Atiyye, *el- Muharrirü'l- Veciz*, I/422; Zuhayli, Dr. Mustafa, *Tefsirü'l- Münir fi'l- Akaidi Ve's- Şeriatı ve'n- Nehci*, İkinci Baskı, Darü'l- Fikr el- Muasara, Dımişk, H.1418, III/207

⁸⁰Ebu's- Suud, *İrşaduAkli's- Selim*, II/25; Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, VIII/198.

⁸¹ Ebu Suud, *İrşaduAkli's- Selim*, VII/63

⁸² Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XXV/107

⁸³ Ali imran, 3/20

⁸⁴Yazır, Muhammet Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, II/1076

⁸⁵ Ebu Suud, *İrşaduAkli's-Selim ila mezayakitabi'l-Kerim*, II/25

⁸⁶ Sarı, *elmevarit*, zeleme mad. S.956-957.

⁸⁷ Abdülbaki, *el- Mucem*, zeleme mad. s. 434-438.

⁸⁸ Ali imran, 3/56-57.

⁸⁹ Ali imran, 3/140.

⁹⁰ Şura, 42/40.

⁹¹ Şura, 42/40. “وَجَزُوا سَيِّئَةً سَيِّئَةً مِّثْلَهَا فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ”

Cenabı Allah, "Kendilerine karşı bir zulüm ve taşkınlık yapıldığında"⁹² ifadesinden sonra, intikam almanın misli ve dengeli olması şartını ifade eden bu ayeti getirmiştir. Çünkü noksan yapma da, fazla yapma da, bu konuda bir zulüm; ama misli ile karşılık ise, adalettir. İşte bu sebeple Cenabı Hak, "*Kötülüğün karşılığı, ona denk bir kötülüktür*" buyurmuştur.⁹³

Bu ayet, fıkıh İlminin temelini teşkil eden bir ayettir. Çünkü bu ayet gereği her suç, dengi ile mukabelede bulunmayı gerektirir. Zira hakları zayi etmek, şer ve düşmanlık kapılarının açılmasına sebep olur. Çünkü herkesin tabiatında ve yapısında zulmetme, taşkınlık yapma ve düşman olma duyguları vardır. İnsan bunlardan men olunmazsa, bunları sürekli tekrara yeltenir ve hep başkasına zulüm etmiş olur. İşlenen suçun miktarından fazla bir mukabelede bulunmak da zulümdür. Şer'i hükümler, zulmetmekten münezze ve beridirler. Binaenaleyh işlenen suça, ancak misliyle mukabelede bulunulabilir.⁹⁴ Çünkü Cenabı Hak, birkaç ayetle bunu açıkça ortaya koyuyor.⁹⁵

"*Şüphe yok ki O, zalimleri asla sevmez*"⁹⁶ ayeti hakkında iki görüş ileri sürülmüştür:

a- Bu cümlelerin maksadı, suça maruz kalan kimsenin, zalimden fazlasını talep etmesinin caiz olamayacağına dikkat çekmektir. Çünkü zalim kimse, zulmünün dışında masumdur. Zalimin zulmüne karşı koymada, özellikle savaş esnasında ve izzet-i nefsi korumanın doruk noktaya çıktığı durumlarda, denkliği muhafaza etme ve aşırı gitmeme hususunda hemen hemen emin olunamaz, bu konuda güvence verilemez. Böylece mazlum olan kimse çoğu kez, kısasa yöneldiğinde, zalim durumuna düşmüş olur.⁹⁷

b- Allah Teâlâ, zalimi hem affetmeye teşvik eder, hem de zalimi sevmediğini haber verir. Cenabı Hak, zalimleri sevmediği halde, onları affetmeye teşvik ediyorsa, sevdiği mümin kullarını haydi haydi affedeceğine dikkat çekmektedir.⁹⁸

Kur'an'da, mutlak manada geçen "zalim" kelimesi, kâfir manasındadır. Nitekim Cenabı Hak, "*Kâfirler, zalimlerin ta kendileridir*"⁹⁹ buyurmuştur. Bu husus bu ayetten sonra gelen ayetle¹⁰⁰ de desteklenmiştir.¹⁰¹

İkinci Ayet¹⁰² Al-i İmran 3/56

Ayette önce iman zikredildikten sonra amel-i salihden bahsediliyor. Amel-i salih, imandan ayrı bir şey olduğunu gösteriyor. Keza, ayette amel-i salihden sonra, amelin karşılığı olan mükâfatı zikrediliyor. Bu durumda amel, mükâfatın illeti olmuştur. İman edip amel-i salih işleyenlere gelince, onların mükâfatları dünyada yardım ve zafer, ahirette de yüce cennetle eksiksiz olarak ödenecektir.¹⁰³ Mutezile, "Allah zalimleri sevmez" ayetini, Allah'ın küfür ve isyanı istemediğine delil getirirler. "Allah zalimleri sevmez" ifadesi, "zalimin zulmünü istemez" demektir.¹⁰⁴

Ehl-ı Sünnet âlimlerine göre ise, Allah'ın bir şeyi sevmesi, onun sevabına ulaşmasını istemesi demektir. Keza bir şeyi sevmemesi ise, yapılan şeye rızasının olmaması demektir. Ancak, Allah'ın

---

"*Kötülüğün karşılığı, ona denk bir kötülüktür. Fakat kim affeder ve durumunu düzeltirse onun ecri Allah'a aittir. Şüphe yok ki O, zalimleri asla sevmez.*"

⁹² Şura, 42/39

⁹³ Ez-Zemahşeri, *Keşşaf*, IV/229

⁹⁴ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XXVII/605

⁹⁵ Bkz. Şura, 42/39; Nahl, 16/126; Mümin, 40/40; Bakara, 2/178- 179; Maide, 5/45.

⁹⁶ Eş-Şura, 42/40

⁹⁷ Maverdi, *en-Nüketuve'l-Uyun*, V/207

⁹⁸ Razi, *mefatihü'l-Gayb*, XXVII/607

⁹⁹ Bkara, 2/254

¹⁰⁰ Şura, 42/41. "*Onların Allah'tan başka kendilerine yardım edecek hiçbir dostları yoktur*"

¹⁰¹ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XXVII/608

¹⁰² Ali İmran, 3/57. "وَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ"

"İman edip iyi işler yapanlara gelince, Allah onların mükâfatlarını tam olarak verecektir. Allah zalimleri sevmez."

¹⁰³ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, VIII/241-242

¹⁰⁴ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XXVII/608; Ebu Hayyan, *Bahrü'l-Muh'it*, III/181

iradesi kulun iradesine bağılı olduğu için, kul kendi iradesiyle istediğinde, Allah da o işi sevmediği halde yaratır.¹⁰⁵

Üçüncü Ayet¹⁰⁶ Al-i İmran 3/140

Bu ayetin nüzul sebebi Bedir ve Uhud savaşında Müslümanların verdiği zayıftır.Uhud savaşında Muhacirlerden beş kişi, Ensar'dan da yetmiş kişi şehit olmuştu. Bedir savaşında ise, müşriklerden yetmiş kişi öldürülmüştü. Uhud'da İslam ordusu bine yakın olduğu gibi, Bedir'de müşrikler ordusu da bin kadardı. Yani düşman Bedir savaşında verdikleri ölü, gördükleri yenilgiden dolayı gevşekliğe ve güçsüzlüğe düşmeyip Uhud saldırısına hazırlanmış oldukları halde, siz daha haklı iken nasıl olur da gevşekliğe ve güçsüzlüğe düşer, üzülsünüz ve bundan sonra da cihada hazırlanmazsınız. Oysa sizin için hüsnü akıbet varken, onlar için kötü akıbet söz konusudur. “Nitekim en üstün olan sizsiniz”¹⁰⁷ buyrulmaktadır.¹⁰⁸

“Hem o günleri biz insanlar arasında döndürür dururuz.” Ayette geçen döndürme yani “müdavele” kelimesi, birinden diğerine geçme anlamına gelir.O zafer ve üstün gelme günleri insanlar arasında tedavül ettirir, döndürür, dolaştırırız. Bazen birilerin lehine, bazen de diğerlerinin lehine döndürürüz.Nitekim dünya nesilden nesile tedavül ediliyor. İnsanın geçirdiği günler hep sıkıntılı olmadığı gibi hep rahat da değildir. Hiç bir şey aynı hal üzere devam etmiyor. Bir gün aleyhimize, bir gün lehimize. Bu demek değildir ki, Allah bazen Müslümana yardım eder, bazen yardım etmez. Veya bazen mü'minlere, bazen kâfirlere yardım eder. Şu kesindir ki, Allah'ın yardımı kâfirlere tahakkuk etmez. Bunun manası, sıkıntıyı bazen mü'mine, bazen de kâfire tattırır. Hikmeti de şu olsa gerek:

a-Eğer bütün sıkıntıyı hep kâfirlere tattırırsa, Müslümana bunu hiç yaşatmazsa, imtihan sırrı bozulur. İmanın hakikati açık seçik ortaya çıkar. Herkes zorunlu olarak Müslüman olmak zorunda kalır. Bu imtihan sırrının kalkmaması için, Cenabı Allah bu sıkıntıyı bazen Müslümana, bazen de kâfire tattırır.¹⁰⁹

b-Dünya lezzet ve keyif yeri değildir. Dünyanın halleri hep değişir. Kalıcı saadet ve mutluluk ancak ahiret yurdundadır. Nitekim burada dirilmeler olduğu gibi ölümlerin de yaşandığı yerdir. Yine bu dünyada hastalıklar olduğu gibi, sağlıklı hayat da vardır. Rahat ve huzur olduğu gibi zorluklar da mevcuttur. Bunların hepsi dünyanın hallerindedir. Bundan dolayı Allah, bu sıkıntıları bazen Müslümana bazen de Kâfirlere tattırır.¹¹⁰

Ayette “Allah zalimleri sevmez” ifadesini İbn Abbas şöyle açıklamıştır: Zalimlerden maksat müşriklerdir, demiştir. Buna Lokman(as)'inoğluna yaptığı öğüdün anlatan ayeti¹¹¹ delil getirmiştir. Bir görüşe göre de, iman üzere durmayan, cihad etmede sabretmeyenler zalimdir. Bu tür insanları Allah sevmez.¹¹²

DEĞERLENDİRME

Birinci ayette, kendilerine yapılan zulüm kadar insanların da karşılığını verebileceği belirtilir. Ancak bu karşılık vermenin azının da çoğunun da zulüm olduğu; ama misli ile karşılık ise, adalet olduğu vurgulanır. Nitekim bu adalet sayesinde yer ve gök ayakta durur.¹¹³

¹⁰⁵ Ebu Hayyan, *el-Bahrü'l-Muhit*, III/181.

¹⁰⁶ Ali İmran, 3/140. “إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِّثْلُهُ وَتِلْكَ الْآيَاتُ نَذَائِمًا يُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ

“Eğer size bir yara dokunduyrsa, şüphesiz o kavme de o kadar yara dokunmuştur. Hem o günleri biz insanlar arasında döndürür dururuz. Bu; Allah'ın iman edenleri belirtmesi ve içinizden şahitler edinmesi içindir. Allah, zalimleri sevmez.”

¹⁰⁷ Ali İmran, 3/139

¹⁰⁸ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, IX/371-372

¹⁰⁹ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, IX/372

¹¹⁰ Ebu's-Suud, *İrşadu Aklî's-Selim*, II/89-90

¹¹¹ Lokman, 31/13. “Yavrucuğum! Allah'a şirk koşma. Çünkü şirk, çok büyük bir zulümdür, demişti”

¹¹² İbn Kesir, *Tfsirü'l-Kur'an'î'l-Azim*, II/127

¹¹³ Ez-Zemahşeri, *Keşşaf*, IV/229

Bu ayet, fıkıh ilminin esaslarını oluşturan ayetlerden biri olarak addedilir. Çünkü bu ayetin hükmü her suça dengi ile mukabelede bulunmayı gerektirir. Zira hakları zayıf etmek şer ve düşmanlık kapılarının açılmasına sebep olur. İşlenen suçta ancak misliyle mukabelede bulunulabilir. Çünkü Cenabı Hak, birkaç ayetle bunu açıkça ortaya koyar.¹¹⁴

Ayette zalimlerin asla sevilmeyeceği belirtilirken, suça maruz kalan kimsenin, zalimden fazlasını talep etmesinin caiz olamayacağına dikkat çekilmiştir. Çünkü zalim kimse, zulmünün dışında masumdur. Böylece, mazlum olan kişinin kendi hakkını alırken zalim durumuna düşmüş olabileceğine dikkat çekilir.¹¹⁵ Zalim kelimesi, kâfir manasında da kullanılır.¹¹⁶

İkinci ayette, iman edip amel-i salih işleyenlerin mükâfatları dünyada yardım ve zaferle, ahirette de yüce cennetle eksiksiz olarak ödeneceği belirtilir.¹¹⁷ Birinci ayette olduğu gibi buradada zalim ifadesinin, kâfir anlamında kullanıldığı görülür. Bunun delili bundan önceki ayettir.¹¹⁸

Üçüncü ayette, galibiyet ve mağlubiyetin insanlar arasında tedavül edildiği, galibiyetin bazen mü'mine, bazen de kâfire tattırıldığına işaret edilir. Bunun hikmeti, bütün sıkıntı kâfirlere tattırılırsa, imtihan sırrının bozulması, iman hakikatının açık seçik ortaya çıkmasıyla herkesin mecburi olarak Müslüman olmak zorunda kalmasıdır. Bu imtihan sırrının kalkmaması için, Cenabı Allah bu sıkıntıyı bazen Müslümana, bazen de kâfire tattırır.¹¹⁹ İnsanlar arasında günlerin döndürülüp dolaştırılmasının bir gerekçesi de iman ile küfür arasında bir sınav olması, bu sınavın neticesinde müminlere en yüksek makam olan şehitlik makamının verilmesi, kâfirlere de esfel-i safilin derekesinin verilmesidir.¹²⁰ Bu ayette zalim ifadesinin yine kâfir anlamında kullanıldığı görülmektedir. Bunun delili bu ayetten sonra gelen ayettir.¹²¹ Ancak zalimin müşrik anlamında da kullanıldığı vakidir.¹²² Bir görüşe göre de, iman üzere durmayan ve cihat etmede sabretmeyenler zalim addedilir. Allah'ın bu tür insanları sevmediği belirtilir.¹²³

5-MÜSRİFİN

Önce bu kavramın lügat yönü üzerinde duralım:

Müsrifin; Serife-yesrefu-serfen kökünden olup, esrefe- yüsrihu-israfenif'al babının ismi faili olan "müsrif" kelimesinin çoğuludur. Aşırı gitmek, haddi aşmak, israf etmek, fazladan harcamak anlamlarına gelir.¹²⁴ Müsrifin ve türevleriyle Kur'an-ı Kerim'de 23 defa geçmektedir.¹²⁵

Kur'an-ı Kerim'de, "Allah israf edenleri sevmez" tabiri iki defa kullanılmıştır. Biri, Cenabı Allah'ın insanlara, topraktan çıkan çeşitli nimetleri verdiğini, bunlardan faydalanırken israf etmemelerini belirtir.¹²⁶ Diğeri, mutlak manada verilen nimetlerden yararlanmayı emrederken, israftan kaçınmalarını belirtir.¹²⁷

Birinci Ayet¹²⁸ En'âm 6/141

¹¹⁴ Bkz. Nahl, 16/126; Mü'min, 40/40; Bakara, 2/178; Maide, 5/45; Bakara, 2/179

¹¹⁵ Maverdi, *en- Nüketuve'l- Uyun*, V/207

¹¹⁶ Bkara, 2/254. "Kâfirler, zalimlerin ta kendileridir."

¹¹⁷ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, VIII/241-242

¹¹⁸ Ali İmran, 3/56. "Küfredenlere gelince, dünya ve ahirette şiddetli bir azapla cezalandıracağım. Onlar için hiçbir yardımcı da yoktur."

¹¹⁹ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, IX/372

¹²⁰ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, IX/374

¹²¹ Ali İmran, 3/141. "Tak ki, Allah, iman edenleri temize çıkarıp kâfirleri mahvetsin."

¹²² Lokman, 31/13. "Hatırla ki, bir vakitler lokman, oğluna nasihat ederken, Yavrucuğum! Allah'a şirk koşma. Çünkü şirk, çok büyük bir zulümdür, demişti."

¹²³ İbn Kesir, *Tfsirü'l-Kur'an'î'l-Azim*, II/127

¹²⁴ Mutçalı, Serdar, *Arapça- Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, Serife mad. İstanbul, 1995, S.387.

¹²⁵ Abdülbaki, *el-Mucem*, serife mad. S.349-350

¹²⁶ En'am, 6/141

¹²⁷ A'raf, 7/31

¹²⁸ En'am, 6/141. وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَكْثُهُ وَالرَّيْتُونَ وَالرُّمَانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ ۗ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

Cenab-ı Allah, zaman zaman yerden biten nebatatın¹²⁹ hallerine dikkati çekerek onlarla, Allah'ın varlığının delillerini serdederken, bazen de bu ayette olduğu gibi *"ürün verdiği zaman ürününden yiyin, devşirildiği ve toplandığı gün de hakkını verin"* buyurup, onlardan istifade etmeyi ve bir kısmını fakirlere vermeyi emir buyurmuştur.¹³⁰

Cenabı Allah, onları yaratmadaki asıl maksadın, mükelleflerin onlardan istifade etmesi olduğunu zikrederek, "Onların ürününden yiyin..." buyurmuştur. Âlimler, "iyiyin" emri mubahlık ifade ettiği gibi, o ürünlerin zekâtını vermeden önce, ondan yemenin mubah olduğunu belirtmişler. Dolayısıyla nimetlerin yaratılmasının gayesi ya yemekveya tasadduk etmektir.¹³¹

Ayette *"hakkını verin"* den maksat zekâtını ve ürün toplanırken orada bulunan fakirlere göz hakkını verin demektir.¹³² Göz hakkı, zekâtın dışında bir haktır. Mahsul hasat edildiğinde orada bulunan fakirlere göz hakkının verilmesidir.¹³³

İsrafın manası ve çeşitleri

Ayette, "israf etmeyin" buyruğu üzerinde duralım. Âlimler israfi, sınırı aşma veya fuzuli harcama şeklinde ifade etmişler.¹³⁴

İsrafın çeşitlerine âlimler şu şekilde değinmişler: İsrafın bir çeşidi, kendisine ait bütün malını dağıtmasıdır. Sahabenin biri hurmalarını toplayıp hepsini dağıtması üzerine Peygamber (sav) bu durumun doğru olmadığını beyan etmiştir.¹³⁵ Bir çeşidi de, Said ibnu'l-Müseyyeb (Ö:94/713) ifade ettiği israf çeşididir. "İsraf etmeyin" ifadesi, "tasaddukta geri durmayın..." demektir. İsraf, haddi aşmak olduğu için, birinci örnekte vermede haddi aşmadır; ikinci örnekte ise vermeme haddi aşmadır.¹³⁶

Ayette *"Çünkü Allah, israf edenleri sevmez"* buyrulmuştur. Bundan maksat, israfi yasaklamaktır. Çünkü Allah'ın sevmediği her mükellef, cehennemliklerden olur.¹³⁷

Bu cümle, tehdidin doruk noktasını ifade eder. Zira Allah'ın sevmediği herkes, sevaptan mahrum olarak kalır. Çünkü Allah'ın kulunu sevmesi, ona mükâfatını ve sevabını ulaştırarak vermesi demektir. O halde, bu sevginin olmaması, sevabın ve mükâfatın olmaması demektir. Her ne zaman sevap bulunmazsa, orada ceza söz konusu demektir.¹³⁸

Tıp ilmi açısından bakan İbn-i Sina, *كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا* ayetini şöyle tefsir etmiştir: Tıp İlmini iki satırla topluyorum. Sözün güzelliği kısalığındadır. Yediğin vakit az ye. Yedikten sonra dört-beş saat kadar daha yeme. Şifa, hazımdadır. Yani, kolayca hazmedeceğin miktarı ye. Nefse ve mideye en ağır ve yorucu hal, taam taam üstüne yemektir.¹³⁹

İkinci Ayet¹⁴⁰ A'raf 7/31

"O çardaklı ve çardaksız bağ ve bahçeleri, tatları muhtelif hurmaları, ekinleri, zeytinleri ve narları, birbirine hem benzer, hem benzemez bir halde yaratıp yetiştiren O (Allah)tır. Her biri, ürün verdiği zaman ürününden yiyin. Devşirildiği ve toplandığı gün de hakkını verin; israf etmeyin. Çünkü O (Allah), israf edenleri sevmez"
¹²⁹ Bkz. En'âm, 6/99. *"O gökten su indirendir. İşte biz onunla her türlü bitkiyi çıkarıp onlardan yeşillik meydana getirir ve o yeşil bitkilerden, üst üste binmiş taneler, -hurma ağacının tomurcuğunda da aşağıya sarkmış salkımlar- üzüm bahçeleri, zeytin ve nar çıkarırız: (Herbiri) birbirine benzer ve (her biri) birbirinden farklı. Bunların meyvesine, bir meyve verdiği zaman, bir de olgunlaştığı zaman bakın. Şüphesiz bunda inanan bir topluluk için (Allah'ın varlığını gösteren) ibretler vardır."*

¹³⁰ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XIII/162

¹³¹ Ebu Hayyan, *Bahrü'l-Muhit*, IV/667

¹³² Tantavi, *et-Tefsirü'l-Vasiytili'l-Kur'ani'l-Kerim*, V/195

¹³³ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XIII/164; *Keşşaf*, II/73; İbn Atiyye, *el-Muharrirü'l-Veciz*, II/353.

¹³⁴ İbn Atiyye, *el-Muharrirü'l-Veciz*, II/353; Ebu Hayyan, *Bahrü'l-Muhit*, IV/670

¹³⁵ Bkz. Canan, *Kütübi Sitte, Tercüme ve şerhi*, X/43

¹³⁶ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XIII/165

¹³⁷ Ebu Hayyan, *Bahrü'l-Muhit*, IV/670

¹³⁸ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XIV/228

¹³⁹ Nursi, *Lem'alar*, s.165

¹⁴⁰ Araf, 7/31. *يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ"*

Bir önceki ayette adalet emredilmiş, onu müteakiben giyinme ile yeme içme işleri de adalete uygun yapılması emredilmiştir.

Bu ayetin nüzul sebebi İbn Abbas (ra)'tan gelen şu haberdur. Cahiliye Arap kabileleri, Ka'be'yi çırlıçıplak olarak tavaf ederlerdi. Bu elbiselerle günah işledikleri için bunlarla tavaf yapmayacaklarını söylemişler. Bazıları da bunu, uğur sayarak yapıyorlardı. Elbiselerini soyup attıkları gibi, günahlarından da soyunup kurtulmuş olduklarına inanıyorlardı. İslamiyet'in bidayetinde Müslümanlar da bu şekilde yapmak istemeleri üzerine bu ayet nazil olmuştur.¹⁴¹

Ayettegeçen "ziynet" kavramından kast edilen şey, elbiseleri giymektir. Buna şu ayet delil olarak gösterilebilir. "Ziynetlerini, yani elbiselerini açmasınlar."¹⁴² Bu ayetteki "ziynetinizi alın" ifadesi, bir emirdir. Emrin zahiri manası farziyet ifade eder. Dolayısıyla bu, her namaz kılındığında setr-i avretin farz olduğunu gösterir.¹⁴³

Ayette geçen "Yiyiniz, içiniz" den şunlar kastedilmiştir:

Rivayete göre, Cahiliye Arapları hac mevsiminde bazı yiyecekleri az kullanıyorlar veya hiç kullanmıyorlardı. Bu davranışların yanlış olduğu bu ayetle bildirilmiştir.¹⁴⁴

"Yiyiniz, içiniz" buyruğu her vakti, bütün yiyecek ve içecekleri içine alan mutlak bir ifadedir. Binaenaleyh yeme içmedeki temel kaide, her zaman ve her durumda, her türlü yiyecek ve içeceğin helal olması gerektiğidir. Akıl da bunu destekler. Çünkü menfaatlerde asıl olan helallik ve mubahlıktır.¹⁴⁵

Ayette geçen, "İsraf etmeyiniz" ifadesi şu şekilde izah edilmiştir: İnsanın, harama girmeyecek bir şekilde yiyip içmesi, kendisine zarar verecek bir miktarda para harcamaması ve kendisine zarar verecek miktarda yememesidir. Allah'ın helal kıldığı şeylerin haram sayılması da israf olarak değerlendirilmiştir.¹⁴⁶

Ayetin sonunda geçen "Çünkü O, israf edenleri sevmez" ifadesi bir önceki ayette olduğu gibi, tehdidin doruk noktasını ifade eder. Allah'ın kulunu sevmesi, ona mükâfatını ve sevabını vermesi demektir. Allah'ın kulunu sevmemesi ise, sevabın ve mükâfatın olmaması anlamına gelir. Her ne zaman sevap bulunmazsa, orada ceza söz konusu demektir. Zira varlık âleminde, ne mükâfatlandırılan ne de cezalandırılan bir mükellefin bulunmadığı hususunda ittifak bulunmaktadır.¹⁴⁷

DEĞERLENDİRME

Cenabı Allah, meyve ağaçlarının yaratma gayesi, mükelleflerin onlardan istifade etmesi şeklinde belirtmiştir.¹⁴⁸ İsraf, haddi aşma anlamında kullanıldığı gibi, malın faydasız yere harcanması anlamında da kullanılmıştır.¹⁴⁹ Malın tamamının dağıtılması, çocuklarına ondan bir şey bırakılmaması israf olduğu gibi, maldan hiç sadaka verilmemesi de israftır.¹⁵⁰

Ayette israfın Allah tarafından sevilmemesi, israfın yasaklanması anlamına gelmektedir.¹⁵¹ Allah israfı sevmediği için israfı yapanı da sevmez. Allah'ın sevmediği kişiyi de sevaptan mahrum bırakır. Sevabın olmadığı yerde ceza söz konusu demektir.¹⁵²

"Ey Âdemoğulları! Her secde edişinizde güzel elbiselerinizi giyin; Yiyiniz, içiniz, israf etmeyiniz. Çünkü Allah israf edenleri sevmez."

¹⁴¹Taberi, Camiu'l-Beyan fi Te'vili'l-Kur'an, XII/389-390.

¹⁴²Nur, 24/31

¹⁴³İbnAtiyye, *el-Muharrirü'l-Veciz*, II/393;Maverdi, *E n-Nüketüve'l-Uyun*, II/218.

¹⁴⁴Ebu Hayyan, *Bahrü'l-Muhit*, V/41.

¹⁴⁵Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XIV/229

¹⁴⁶Ebu's-Suud, *İrşadü'Akli's-Selim*, III/224.

¹⁴⁷Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XIV/230.

¹⁴⁸Ebu Hayyan, *Bahrü'l-Muhit*, IV/667

¹⁴⁹İbn Atiyye, *el-Muharrirü'l-Veciz*, II/353; Ebu Hayyan, *Bahrü'l-Muhit*, IV/670

¹⁵⁰Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XIII/165

¹⁵¹Ebu Hayyan, *Bahrü'l-Muhit*, IV/670

¹⁵²Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XIV/228

İkinci ayette, "Yiyiniz, içiniz" buyruğu her vakti, bütün yiyecek ve içecekleri içine alan mutlak bir ifadedir. Binaenaleyh yeme içmedeki temel kaide;her zaman ve her durumda, bütün yiyecek ve içeceklerin helal olması gerektiğini ifade eder. Akıl da bunu destekler. Çünkü menfaatlerde asıl olan helallik ve mubahlıktır.¹⁵³

Ayette geçen "İsraf etmeyiniz" ifadesi ile şu nazara verilmiştir: İnsanın harama girmeyecek bir şekilde yiyip içmesi, ihtiyaç dışında ve kendisine zarar verecek kadar çok miktarda yememesi veya kullanmamasıdır.¹⁵⁴

Cenabı Hakk'ın "Çünkü O israf edenleri sevmez" buyurması tehdidin doruk noktasını ifade eder. Zira Allah'ın bir kişiyi sevmemesi, o kişinin sevaptan mahrum kalması demektir.¹⁵⁵

6-HAINİN

Hainin kelimesi; hane-yehunu-hiyatenen kökünden olup, aynı kökün ism-i faili olan hain kelimesinin çoğuludur. Hane-hiyatenen; emanete hiyanet etmek,ahdi bozmak,sözünde durmamak,hiyanet etmek ve zulmetmek anlamlarına gelir.¹⁵⁶ Hainin ve türevleriyle Kur'an-ı Kerimde 16 defa geçmektedir.¹⁵⁷ Kur'an-ı Kerim'de, "Allah hainleri sevmez" tabiri bir defa yer almaktadır.

Enfal Suresi 8/58. Ayet¹⁵⁸

Peygamber Efendimiz (sav) Medine Döneminin bidayetinde Yahudi kabileleriyle antlaşma yapmıştı. Bu kabilelerin bazıları verilen ahdin dışına çıkarak antlaşmalarını bozmuşlar. Bu ayetin nüzul sebebi budur.¹⁵⁹Seninle antlaşması olan bir kavmin bir hainliğinden endişe edersen, hemen antlaşmayı bozabileceğine izin verilmiştir. Ancak bunu yaparken antlaşmayı kesin bir şekilde bozduğunu onlara ifade etmelisin. Bunu bildirmeden onlarla savaşman hiyanet olur. Çünkü Allah hainleri sevmezden maksat, ahitlerine hiyanet edenleri sevmez, demektir.¹⁶⁰

DEĞERLENDİRME

Bu ayette, başkalarıyla yapılan antlaşmaların bozulduğunu, karşı tarafa açık bir şekilde ifade etmeden, bu antlaşmanın bozulmaması gerektiği vurgulanır ve ona göre davranılması gerektiği belirtilir. Karşı taraf ahdin devam ettiği zannını taşıyorken, onlarla savaşma konusunda acele edilmemesi gerektiği belirtilir. Ahdin bozulduğuaçık bir şekilde belirtilmeden savaş açılması hainlik şeklinde nitelendirilir.Allah da hainleri sevmez. Hainleri sevmemesinden maksat, ahitlerine hiyanet edenleri sevmemesi demektir.¹⁶¹

7-MÜSTEKBİRİN

Müstekbir kelimesi; kebüre-yekbürü-kiberen kökünden olup, istif'al babının ism-i fail olan müstekbir kelimesinin çoğuludur.Ekber-ikbaren; bir işi ulu görmek,büyükleme demektir.İstekbere-istikbaren; bir nesneyi büyük bilmek, büyük saymak,büyükleme anlamlarına gelir.¹⁶²Müstekbirin ve türevleriyle Kur'an-ı Kerimde 171 defa geçmektedir.¹⁶³Kur'an-ı Kerim'de, "Allah büyüklük taslayanları sevmez" tabiri bir defa yer almaktadır.

¹⁵³ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XIV/229

¹⁵⁴Ebu's-Suud, *İrşadüAklî's-Selim*, III/224.

¹⁵⁵ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XIV/230.

¹⁵⁶ Sarı, *El-Mevarid*, hane mad. S.456-457

¹⁵⁷ Abdülbaki, *el-Mucem*. Hane mad. S.248

¹⁵⁸Enfal, 8/58. وَإِنَّمَا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ

"Onun için eğer bunları harpte yakalarsan, onlarla, arkalarında olan kimseleri de ürküt. Umulur ki, onlar iyice ibret alırlar. Seninle antlaşması olan bir kavmin bir hainliğinden endişe edersen, hemen antlaşmasını yüzlerine çal! Çünkü Allah hainleri sevmez."

¹⁵⁹ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XV/497

¹⁶⁰İbn Atiyye, *el-Muharrirü'l-Veciz*, II/543-544

¹⁶¹ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XV/497

¹⁶² Sarı, *el-Mevarid*, kebüre mad. S.1278-1279

¹⁶³ Abdülbaki, *el-Mucem*, kebüre mad. S.589-591

Nahl Suresi 16/23. Ayeti¹⁶⁴

Bu ayette Allah'ın birliğine iman ile ahirete iman birlikte verilmektedir. Hatta biri diğerinin varlığı için bir delil olarak kullanılmaktadır. Zira Allah'a kulluk ile ahiret inancı arasında yakın bir ilgi vardır. Allah, ceza ve mükâfatın karşılığını ahirette verecektir. Ancak ahiret inancı olmayanların kibir ve gururundan dolayı inanmadıkları belirtilir.¹⁶⁵

"Şüphesiz yok ki Allah, onların gizledikleri şeyleri de açıkladıkları şeyleri de bilir" ifadesi şunu ifade ediyor: Allah Teâlâ onların, herhangi bir şüpheden veyahut müşkülünden ötürü ısrar etmediklerini, tam aksine bu ısrarın taklitten, nefretten ve atalarının inançlarını destekleme tutkularından, tekebbür ve kibirlerinden dolayı olduğunu, bilir.¹⁶⁶

Büyüklik taslayan kalbin ikna olması ve teslim olması beklenemez. İşte bu nedenle onlar Allah'ın nefretine uğramışlardır. Zira onların gerçek durumlarını bilen, gizli ve açık bütün hallerinden haberi olan Allah, onların büyüklik tasladıklarını da bildiğinden, kendilerinden nefret ederek onları sevmediğini belirtir.¹⁶⁷

DEĞERLENDİRME

Bu ayette Allah'a iman ile ahirete imanın birlikte verildiğini, birinin diğerinin varlığı için bir delil olarak kullanıldığını görüyoruz. Zira tek olan Allah'a kulluk ile yaptıklarının karşılığını görme yeri olan ahiret inancı arasında yakın bir ilginin olduğu muhakkaktır. İnsanın Allah ile münasebeti ve bunun karşılığı olan ceza ve mükâfatının tahakkuku ancak ahiretle gerçekleşir.¹⁶⁸ Ahirete inanmayanların "mağrur kimseler" olarak değerlendirildiği, bunların ahirette verilecek mükâfat ve cezayı önemsemedikleri belirtilir. Kendi görüş ve inançlarına uymayan her sözü reddettikleri, başkalarının sözüne kulak verme hususunda kibir gösterdikleri, cehalet ve dalalette ısrar edip saplandıkları vurgulanır. İçlerinde gizledikleri kin ve nefreti bildiği gibi açığa çıkardıkları tekebbür ve kibirlerini de bilir. Onların bu tekebbürleri yüzünden hak ve hakikati göremedikleri muhakkaktır. Nitekim bazı âlimlerin, Allah'ı tanıyamamalarının sebebinin bu tekebbürden kaynaklandığını düşünüyoruz.

8-FERİHİN

Önce bu kavramın lügat yönü üzerinde duralım. Ferihin kelimesi, Ferihe-yefrehu-ferehen; kökünden olup, ferehenmasdarının çoğuludur. Ferihe-ferehen; bir şeyden razı ve hoşnut olmak, sevinmek, taşkınlık yapmak, şımarmak anlamlarına gelir.¹⁶⁹ Ferihe ve türevleriyle Kur'an-ı Kerim'de 22 defa geçmektedir.¹⁷⁰ Kur'an-ı Kerim'de, "Allah şımaranları sevmez" tabiri bir defa yer almaktadır.

Kasas Suresi 28/76. Ayet¹⁷¹

Kur'an'ın açık ifadesi, Karun'un da Hz. Musa (as)'nın kavminden olduğunu gösterir. Yine bu ayetin ifadesi, onun, Hz. Musa (as)'ya başlangıçta iman ettiği de belirtilmiştir. Hz. Musa ile akrabalık

¹⁶⁴ En-Nahl, 16/23. لَا جَرَمَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُغْلِبُونَ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ

"Sizin ilahınız, tek bir ilahtır. Ahirete inanmayanların kalpleri bunu inkâr eder. Onlar, büyüklik taslayanlardır. Şüphesiz yok ki Allah, onların gizledikleri şeyleri de açıkladıkları şeyleri de bilir. Gerçekten O, büyüklik taslayanları sevmez."

¹⁶⁵ Kutup, Fizilali'l- Kur'an, IV/460

¹⁶⁶ Razi, Mefatihü'l-Gayb, XX/196; Kutup, Fizilalil Kur'an, IV/460.

¹⁶⁷ Kutup, Fizilalil Kur'an, IV/460; İbn Kesir, Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim, IV/565.

¹⁶⁸ Kutup, Fizilali'l- Kur'an, IV/460

¹⁶⁹ Sarı, El- Mevarit, ferihe mad. S.1142

¹⁷⁰ Abdülbaki, El-mucem, ferihe mad. S.514

¹⁷¹ El-Kasas, 28/76. إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى فَبَغَى عَلَيْهِمْ وَأَتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوتُوا بِالْعِصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ

"Gerçekten Karun, Musa'nın kavminden idi (amcası oğlu idi) ve onlara karşı azıttı. Ona öyle hazineler vermiştik ki, anahtarlarını güçlü kuvvetli bir cemaat zor taşırdı. O vakit kavmi ona şöyle demişti: Şımarma! Çünkü Allah şımaranları sevmez!"

manasında bir yakınlık olması da uzak bir ihtimal değildir. Çünkü Gelen rivayetlerin çoğuna göre, Karun, Hz. Musa (as)'nın amcası oğludur.¹⁷²

Ayette "*Fakat onlara karşı serkeşlik etti*" ifadesinden şu anlaşılır: O, malı ve zenginliği yüzünden azdı. Onun azmasından kasıt, fakirleri küçümsemesi, onların din kardeşliği hakkını gözetmemesi ve malının çokluğundan ötürü onlara saygı duymamasıdır.¹⁷³

Ayette geçen "bağy" (serkeşlik), zulüm manasındadır. Rivayete göre, Firavun onu İsrail oğullarına başkan yapmış, o da İsrail oğullarına zulmetmişti.¹⁷⁴ İbn Abbas'a göre Karun'un böbürlenmesi; zorbalığa başvurması ve onlara gazap etmesi demektir.¹⁷⁵

Karun'un Serveti

Ayette "*Biz ona şöyle hazineler verdik ki, anahtarları güçlü-kuvvetli bir cemaate ağır geliyordu*" ifadesi ile ilgili olarak birkaç yönden değerlendirmeler yapılmıştır:

Karun'un malının haram olduğunu gösteren bir şey yok. Bunun, Karun'dan önceki kralların biriktirmiş (saklamış) olmaları Karun'un da bunları ele geçirmiş olması mümkündür. Bu ele geçiriş de ya mülk edinme yoluyla olmuştur veyahut da ona çeşitli yönlerden miras olarak kalmıştır. Daha sonra Karun, çeşitli ortaklıklar kurarak, malı böylesine artırmış olabilir. Bütün bunlar ihtimal dâhilindedir.¹⁷⁶

"Mefatih", mimin kesresi ile miftahın yani "anahtarın" cemidir. Bunun, "hazineler" manasına geldiği de söylenmiştir. "Usbe" de, kalabalık topluluk manasındadır. On kişilik topluluğa "usbe" denir.¹⁷⁷

Karun'un Şımarması

"*Şımarma; çünkü Allah şımaranları sevmez*" ifadesinden şu kastedilir: Mala güvenmekten, servet biriktirmekten, mal-mülk sevgisi ile dopdolu olmaktan kaynaklanan kibre kapılıp şımarma. Malı kendisine bahşedeni unutan, dolayısıyla onun nimetini unutan, bu nimete karşı gerekli olan hamd ve şükür görevini yerine getirmeyen azgınlar gibi, şımarıp kendinden geçme. Malın cazibesine kapılan, kalbini mal sevgisi ile dolduran, aklını hep onun için çalıştıran, elde ettiği bu servetle de küstahlaşıp Allah'ın kullarına karşı büyüklük taslayan kimseler gibi şımarma.¹⁷⁸ Karun'a "şımarma" diyenin Hz. Musa (as) olabileceği gibi, kavminden iman edenlerden biri de olabilir.¹⁷⁹

DEĞERLENDİRME

Bu ayette, Karun'a aşırı derecede bir zenginliğin verildiği, hazinelerinin anahtarlarını ancak bir topluluğun taşıyabildiği, Karun'un bu yüzden şımarık bir hal aldığı nazara verilir. Karun'a verilen bu mal yüzünden azdığı, fakirleri küçümsediği, onlara maddi yardımda bulunmadığı, akrabalık bağlarını kestiği ve malının çokluğundan ötürü onlara saygı duymadığı belirtilir.¹⁸⁰

"Şımarma! Çünkü Allah şımaranları sevmez" ifadesinden kastedilen mana; dünya malına güvenmekten, servet biriktirmekten, mal-mülk sevgisi ile dopdolu olmaktan kaynaklanan kibre kapılmak ve şımaraktır. Malı kendisine bahşedeni unutup, bu nimete karşı gerekli olan hamd ve şükür görevini yerine getirmeyen azgınlar gibi şımarıp kendinden geçme. Malın cazibesine kapılan, kalbini mal sevgisi ile dolduran, aklını hep onun için çalıştıran, elde ettiği bu servetle de küstahlaşıp Allah'ın kullarına karşı büyüklük taslayan kimseler gibi şımarma.¹⁸¹

¹⁷² İbni Kesir, *Tefsirü'l- Kur'ani'l- Azim*, VI/227

¹⁷³ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XXV/13

¹⁷⁴ İbn Cerir, Muhammet Et- Taberi, *Kitabu Camii'l-Beyan fi Te'vili'l-Kur'an*, 1.baskı, Müessesetü'r- Risale, H.1420-M.2000, XIX/617; İbn Kesir, VI/254

¹⁷⁵ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XXV/13

¹⁷⁶ İbn Kesir, VI/254

¹⁷⁷ Taberi Tefsiri, XIX/617

¹⁷⁸ Kutup, *Fizilali'l-Kur'an*, V/2711

¹⁷⁹ Taberi Tefsiri, XIX/617; Kutup, *Fizilali'l-Kur'an*, V/2711.

¹⁸⁰ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XXV/13

¹⁸¹ Kutup, *Fizilali'l-Kur'an*, V/2711

9-MUHTALEN FEHURA

Muhtal kelimesi, Hale-yehilu-heylen kökünden olup, muhtaleniftial babının ismi failidir. Hale-haylen; kibirlenmek demektir. İhtale-ihtiyalen; kibirlenmek, çalım satmak anlamlarına gelir.¹⁸² Hale ve türevleri Kur'n-ı Kerimde 12 defa geçmektedir.¹⁸³

Fehur kelimesi, Fehere-yefhuru-fahren kökünden olup, ismi fail manasında olan fehuren vezninde gelmiştir. Fehare-fahren; kişinin sahip olduğu hasletlerle övünmek ve kibirlenmek demektir.¹⁸⁴Fehere ve türevleriyle Kur'n-ı Kerim'de 6 defa geçmektedir.¹⁸⁵

Kur'an-ı Kerim'de, "Allah kendini beğenmiş ve övünen hiç kimseyi sevmez" tabiri üç defa yer almaktadır. Birincisi Allah ile ebeveyne karşı büyüklenen ve övünen kimselerin Allah tarafından sevilmedikleri belirtiliyor.¹⁸⁶ İkincisi, insanlara yüz çeviren ve yeryüzünde çalımla yürüyen kişilerin Allah tarafından sevilmedikleri belirtiliyor.¹⁸⁷ Üçüncüsü, verilen nimetlere karşı şımaranların Allah tarafından sevilmedikleri belirtiliyor.¹⁸⁸

Birinci ayet¹⁸⁹ Nisa 4/36

Cenabı Allah, bir önceki ayette aile hukukunun temel prensiplerini ortaya koyduktan sonra bu ayette de, diğer güzel huyları, özellikle toplumsal bazı prensipleri ortaya koymaktadır. Aslında bizim bu ayette, üzerinde durmak istediğimiz konu, ayetin son kısmını teşkil eden "*Allah kendini beğenen ve daima böbürlenen kimseyi sevmez*" kısmıdır. Ancak bunu işlerken ayetin bütünlüğünü bozmamak için ayetin tümü üzerinde duracağız. Cenabı Allah, insanlardan yapmasını istediği davranışları ayette şöyle sıralıyor:

Ayette ilk olarak Allah'a ibadet edilmesi ve Ona şirk koşulmaması vurgulanır. Sonra Anne ve babaya ve akrabaya iyilik yapılması emredilir. Daha sonra sırasıyla yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşına, yolcuya ve emriniz altındakilere iyilik yapılması emredilir.¹⁹⁰

Ayetin sonunda "*Allah, kendini beğenen ve daima böbürlenen kimseyi sevmez*" ifadesinden anlaşılan mananın üzerinde duralım. "Muhtal", böbürlenen ve kibirlenen demektir. İbn Abbas (ra): Cenabı Hak, "muhtal" sözüyle hiç kimsenin hakkını vermeyen ve kendini beğenen kimseleri kastettiğini belirtir. Zeccaca(Ö:311/923)göre "muhtal", fakir olan akrabalarına burun büküp onlara kötü davranan kişidir. Bu kelimenin iştikakı hakkındaVahidi(Ö:468/1076) şöyle demiştir: "Hayl" kelimesi, "topluluk, cemaat" kelimeleri gibi, kendi lafzından müfredi olmayan bir kelimedir. Atlar da, yürüyüşlerindeki adeta gurur ve kibirden dolayı, "Hayl" diye isimlendirilmiştir. İnsanın gururlu ve kibirli bir biçimde gezmesi de (gururlanmak, kibirlenmek) diye isimlendirilmiştir. Hayal ve tahayyül de, bu kuvvenin, söz konusu olan şekli ve sureti zihnimize getirmek için gezip dolaşması sebebiyle bu ismi almıştır. "Muhtal" da aynı köktendir.¹⁹¹

"Fahr" kelimesi, büyüklenmek manasındadır. Fahur ise, büyüklenmek ve övünmek için iyiliklerini sayıp döken kimse demektir. İbn Abbas (ra), bu kelimenin "Allah'ın kendisine verdiği nimetler ile diğer insanlara karşı övünen kimse" manasında olduğunu söylemiştir. Allah Teâlâ bu

¹⁸² Sarı, *el-Mevarit*, hatele mad. S. 461-462

¹⁸³ Abdülbaki, *el-Mucem*, hale mad. S.252

¹⁸⁴ Sarı, *el-Mevarit*, fehere mad. S. 1137

¹⁸⁵ Abdülbaki, *el-Mucem*, fehere mad. S.513

¹⁸⁶ Nisa, 4/36

¹⁸⁷ Lokman,31/18

¹⁸⁸ El-Hadid,57/23

¹⁸⁹ Nisa,4/36. *وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا*

"Allah'a ibadet edin, ona hiç bir şeyi şirk koşmayın. Anaya, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşına, yolda kalmışa, sağ ellerinizin malik olduğu kimselere iyilik edin. Allah, kendini beğenen ve daima böbürlenen kimseyi sevmez"

¹⁹⁰İbn Kesir, Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim, II/298; Maverdi, en-Nüketüve'l-Uyun, I/486.

¹⁹¹İbnHayyan, *Bahrü'l-Muhit*, III/609;Maverdi, *en-Nüketüve'l-Uyun*, I/486.

ayette bu iki vasfı bilhassa zemm (kötülemek) için kullanmıştır. Çünkü muhtâl, kibirlenen demektir. Kibirlenen kişi, haklara çok az riayet eder.¹⁹²

İkinci ayet¹⁹³ Lokman 31/18

Lokman (as) oğluna, kendisinin kâmil olmasını, başkalarını da kemale erdirmesini emreder. Büyüklük taslayarak, "*insanlardan yüzünü çevirme. Böbürlenerek de, yeryüzünde yürüme. Çünkü Allah, kibir taslayan kimseyi sevmez.*" Muhtal, kendini insanlara büyük gösteren kimseye denir. Buna tekebbür ve büyükleme de denir. Allah, fehurda sevmez. Fehur, kendisinin büyüklüğüne inanan kimseye denir.¹⁹⁴

Bu ayette, şöyle bir incelik bulunur: Allah, kişinin kendisinin kemale ermesi hususunu, başkalarını kemale erdirmeden önce zikretmiştir. Çünkü önce, "namazı dosdoğru kıl" demiş, daha sonra da, "marufu emret" buyurmuştur. Hâlbuki nehiy konusunda, başkalarını kemale erdirmeyi ifade eden şeyi, kişinin kendi kemalini sağlayacak şeyden önce zikretmiştir. Çünkü O, önce, "yüzünü çevirme" demiş, daha sonra, "Yeryüzünde şımarık yürüme" buyurmuştur. Çünkü müsbet, yani olumlu tarafta kemale ermemiş olan kimsenin, başkasını kemale erdirmesi mümkün değildir. İşte bu sebeple, kişinin kendi kemalini, başkalarını kemale erdirmesinden önce ele almıştır. Olumsuz tarafta ise, başkasına büyüklük taslayan, zaten böbürlenmiş olur. Çünkü bu kimse, başkasına karşı, kendisinin ondan herhangi bir yönden daha üstün ve büyük olduğuna inandığı zaman büyüklük taslar. Ama kendi kendine büyükleme ve gururlanan kimse ise, bazen büyüklük taslamaz ve kendisinin, insanlara alçak gönüllü davrandığını vehmedebilir. İşte bu sebeple Cenabı Hak, burada, ilk Önce, başkasına karşı kibirlenmeyi nehiy etmiş, daha sonra da, kendi kendine böbürlenmeyi nehiy etmiştir.¹⁹⁵

Üçüncü ayet¹⁹⁶ Hadid 57/23

Bu ayetten önce dünyada ve insan nefsinde meydana gelecek şeylerin hepsi Allah'ın takdiri ile meydana geldiğini, her şeyin yaratılmadan önce Levh-i Mahfuzda yazıldığı belirtiliyor.¹⁹⁷ Dünyada meydana gelen tabiat olayları; kuraklık, deprem ve sel felaketlerinin yanında insanlarla ilgilihastalıklar, ölümler, sıkıntılarvs. gibi menfi şeylerin yanında iyi şeyler de söz konusudur. Ehl-i Sünnet, Allah Teâlâ'nın her şeyi meydana gelmeden önce bildiğine, bu ayeti delil getirirler.¹⁹⁸

Kaçırdığımız fırsatlara üzülmeyin

"Allah bunu, elinizden çıkana tasalanmayasınız, O'nun size verdiği ile sevinip şımarımayasınız diye böyle kader olarak yazmıştır."

Ayetin başındaki "lam", sözün başlangıcı için bir sebep kılındığını ifade etmektedir. Ayette, Allah Teâlâher şeyin bir kader ile yazıldığını, bazı şeylerin zorunlu kader kapsamında olduğu için değişmeyeceğini ifade etmiştir. Dolayısıyla insanın lehinde olan veya olacak şeylere fazla sevinmesinin doğru olmadığı gibi, aleyhinde gelişen şeylere de yine üzülmemesi gerekir. Nitekim Hz. Peygamber (sav)'in, "Kim Allah'ın kader sırrını bilirse, musibetler ona kolay ve hafif gelir"¹⁹⁹ hadisi ile kastedilen de budur.²⁰⁰

¹⁹² Razi, Mefatihü'l-Gayb, X/77; İbn Atiyye, el-Muharrirü'l-Veciz, II/51.

¹⁹³ Lokman, 31/18. وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرْحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

"Küçümseyerek surat asıp insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah hiçbir kibirleneni, övüngeyi sevmez."

¹⁹⁴ İbn Atiyye, el-Muharrirü'l-Veciz, IV/351

¹⁹⁵ İbn Kesir, Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim, VI/301; Razi, Mefatihü'l-Gayb, XXV/122.

¹⁹⁶ El-Hadid, 57/23. لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَيْكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

"Allah bunu, elinizden çıkana tasalanmayasınız, O'nun size verdiği ile sevinip şımarımayasınız diye böyle kader olarak yazmıştır. Allah çok böbürleneni hiçbir kibirliyi sevmez."

¹⁹⁷ Bkz. Hadid, 57/22.

¹⁹⁸ Ez-Zemahşeri, Keşşaf, IV/479; Razi, Mefatihü'l-Gayb, XXIX/466

¹⁹⁹ Ez-Zehebî, Şemseddin Muhammed bin Ahmet, Mizanü'l-İtidal, Tahk: Şeyh Ali Muhammed, Şeyh Adil Abdülmecid, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Trs, No:3089.

²⁰⁰ İbn Kesir, Tefsirü'l-Kur'an'i'l-Azim, VIII/27

Allah Teâlâ'nın bu ayet ile muradı, üzülmeye ve şımarılmayı mutlak olarak yasaklamaktır. "Kendinizi helak edecek bir şekilde üzülmekten kaçın, elinizden kaçan fırsatlardan elde edeceğiniz mükâfat ve kârların hesabını yapmayın. Aynı şekilde sizi, şımartıp azgınlaştıracak bir şekilde olan aşırı sevinç ve şımarıklıklara da düşmeyin."²⁰¹

Bunun delili, ayetteki, "*Allah çok böbürlenen hiçbir kibirliyi sevmez*" cümlesidir. Ayet, bu ifade ile birlikte kişinin böbürlendiği ve iyice şımartıldığı bir sevincin Allah katında kınanmış olduğuna delalet etmektedir.²⁰²

DEĞERLENDİRME

Birinci ayette sadece Allah'a ibadet etme ve ona şirk koşmama emriyle, yapılacak ibadetin ihlaslı bir şekilde yapılması nazara verilir.²⁰³ Ayrıca anne ve babaya itaat etmenin ve akrabaya iyilikte bulunmanın vacip olduğuna delalet eder.²⁰⁴ Ayette sayılan diğer fertlere iyilik yapılması ise istihbabi bir tavsiyedir.²⁰⁵ "Allah, kendini beğenen ve daima böbürlenen kimseyi sevmez" ifadesiyle kastedilenin, fakir olan akrabalarına burun büküp onlara kötü davranan, düşkün komşularına tenezzül etmeyip onlara iyi davranmayanlar ile Allah'ın kendisine verdiği çeşitli nimetlerle diğer insanlara karşı övünen kimseler olduğunu, bu iki vasfı taşıyanların özellikle Allah tarafından yerildiklerini görüyoruz. Çünkü muhtâl, kibirlenen; fahur ise büyükenip övünen anlamında olduğundan her iki vasfı da zemmedilmiştir.²⁰⁶

İkinci ayette, Lokman (as)'ın oğluna verdiği nasihatler nazara verilir. Lokman(as) özellikle iki kötü vasıftan oğlunu ve dolayısıyla bütün insanları sakındırmak için "kibir taslamak ve kendine büyükenip gururlanmanın" çirkin davranışlar olduğunu ve bu davranışların Allah tarafından sevilmediğini söyler.²⁰⁷ Bu ayette Allah'ın, kişinin kendisinin kemale ermesi hususunu, başkalarını kemale erdirmeden önce zikrettiğini görüyoruz. Önce "Namazı dosdoğru kıl" denmiş, daha sonra da, "Marufu emret" buyrulmuştur. Menfi şeylerde ise tam tersi yapıldığı görülür. Önce, "yüzünü çevirme" denmiş, daha sonra, "Yeryüzünde şımarık yürüme" buyrulmuştur. Bu ayetin hükümleri önemli bir kuralı ortaya koyar. İyiliklerde insanın önce kendisinden başlamalı, sonra başkasına tavsiye etmelidir. Kötülükler hususunda ise önce başkasına sirayet edecek kötülüklerden sakınmalı, ondan sonra şahsına zarar verecek kötü davranışlardan sakınmalıdır.²⁰⁸ Yeryüzünde böbürlenerek yürümek Allah'ın öfkesine neden olduğu için, Allah o vasıfları sevmediğini belirtir.²⁰⁹

Üçüncü ayette, insanın başına gelebilecek iyilik ve kötülüklerden mahzun olmadan Allah'ın takdirine boyun eğmesi gerektiği nazara verilir. Her bir musibet meydana geldiğinde o, Allah katında önceden yazılmış ve çizilmiş demektir. Bu hem hayır hem de şer olabilir. Bunların hepsinin Allah'ın iradesiyle olduğuna inanıp kadere boyun eğmesi gereği vurgulanır.²¹⁰ Allah'ın bunu, insanların ellerinden çıkana tasalanmamaları, O'nun insanlara verdiği ile sevinip şımarılmaları için böyle kader olarak yazdığı belirtilir. Ayette bu şeylerin kaza ve kader ile olduğu ve değişmeyen bir kitaptabulduğu haber verilir. İnsanın meydana gelen şeye karşı sevinip şımarmasının aşırı olmaması, meydana gelmeyen şeyden dolayı da üzüntüsünün çok şiddetli olmaması gerektiği beyan edilir. Nitekim hadisin²¹¹ kastettiği mana da budur.²¹² Aynı şekilde, insanları şımartıp azgınlaştıracak

²⁰¹ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XXIX/468; İbn Hayyan, *el-Bahru'l-Muhit*, X/112

²⁰² Maverdi, *en-Nüketüve'l-Uyun*, V/482

²⁰³ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, X/467

²⁰⁴ İbn Atiyye, *el-Muharrirü'l-Veciz*, II/50

²⁰⁵ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, X/76

²⁰⁶ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, X/77

²⁰⁷ İbn Atiyye, *el-Muharrirü'l-Veciz*, IV/351

²⁰⁸ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XXV/122

²⁰⁹ İsrâ, 17/37 "Yeryüzünde kibirlenerek yürüme. Şüphesiz ki, sen ne yeri yarabilirsin, ne de boyca dağlara ulaşabilirsin."

²¹⁰ Ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf an hakaiki'l-Gavamıdıt-Tenzil*, IV/479

²¹¹ Ez-Zehebî, *Mizanü'l-İ'tidal*, No:3089. "Hz. Peygamber (sav)'in, "Kim Allah'ın kader sırrını bilirse, musibetler ona kolay ve hafif gelir"

²¹² İbn Kesir, *Tefsirü'l-Kur'an'î'l-Azim*, VIII/27

bir şekilde olan aşırı sevinç ve şımarıklıklara da düşülmemesi gereği vurgulanır. Çünkü "Allah çok böbürlenmiş hiçbir kibirliyi sevmez" cümlesi bunu ifade eder.²¹³

10-HEVVANEN ESİMEN

Önce bu tabirin lügat yönü üzerinde duralım:Hevvan kelimesi, Hane-yehunu-hıyaneten kökünden olup, "Hevvanen" mübalağalı ismi fail olan "fealen" vezninde gelmiştir. Hane-hıyaneten; emanete hıyanet etmek,ahdi bozmak,sözünde durmamak,hıyanet etmek vezulmetmek anlamlarına gelir.²¹⁴Hevvanen ve türevleriyle Kur'an-ı Kerimde 16 defa geçmektedir.²¹⁵

Esime kelimesi, Esime-ye'semu-ismen kökünden olup "esim" ismi fail manasında "feil" vezninde gelmiştir. Esime-ismen; günah işlemek, helal olmayan bir işi yapmak anlamına gelir.²¹⁶Esim ve türevleriyle birlikte Kur'an-ı Kerimde 50 defa geçmektedir.²¹⁷ Kur'an-ı Kerim'de "Allah hainlikte ileri giden günahkârı sevmez" tabiri bir defa yer almaktadır.

Nisa Suresi 4/107 ayet²¹⁸

Rivayete göre, Tu'me (Müslümanlardan bir zat) bir hırsızlık olayına karışmış, bu hırsızlık suçunu bir Yahudi'ye yıkmak istemiş ve bu konuda Peygamber(sav)'den yardım dilemesi üzerine bu ayet nazil olmuştur. Allah gerek Tu'me, gerekse onu müdafaa edenler hakkında, "*kendilerine hainlik etmiş kimseler*" tabirini kullanmıştır. Çünkü günah işlemeye yeltenen herkes, kendisini ilahi cezaya duçar kılmış demektir. Bundan dolayı bu kişi kendisine hıyanet etmiş oluyor.²¹⁹

Bu ayette çok şiddetli bir tehdit vardır. Zira Hz. Peygamber'in gönlü, bir nebze dahi olsa Tu'me'nin tarafına meyiletmiş, bunun üzerine günahkâra yardım etmek isteğinden dolayı peygamberini azarlamıştır.²²⁰

Cenabı Hak, Tu'me'den tek bir günah sadır olduğu halde, "hainlikte ileri gitmiş günahkâr" demiştir. Bunun sebebini Fahrettin er-Razi şu şekilde açıklıyor:

Allah Teâlâ, bu adamın yapısında, birçok günaha ve hıyanete temayülü olduğunu biliyordu. Bundan dolayı, o insanın tabiatında bu meylin bulunması sebebiyle, mübalağaya delalet eden bu sığaları kullanmıştır. Nitekim bize nakledilen şu husus da buna delalet eder; "Tu'me, bu hadiseden sonra Mekke'ye kaçarak irtidat etmiş ve hırsızlık amacıyla birisinin duvarını delerken, duvar üstüne uçmuş ve ölmüştür. Sonu böyle olan bir kimsenin, hain olduğu hususunda şüphe duyulmaz. Bir de Tu'me, Hz. Peygamber (sav)'den, bu hırsızlık suçunu kendisinden uzaklaştırıp bunu Yahudi birisine yüklemesini istemiştir. Böyle bir şey, Hz. Peygamber'in peygamberliğini iptal eder. Hz. Peygamber'in peygamberliğini kendi çıkarına kullanan kişi zaten kâfir konumundadır."²²¹

DEĞERLENDİRME

Bu ayette, kendilerine ihanet edenlere yardımcı olunmaması gereği vurgulanır. Bu ayetin inmesine vesile olan olayda hırsızlığı kendisi yaptığı halde, bunu Yahudi birine yıkmaya çalışması nedeniyle bu kişi mübalağalı ism-i fail ile "havvanen" -çok hıyanet eden- şeklinde belirtilmiştir. Bunu yaparken Peygamberden yardım dilemesi ve Peygamberi de kullanmak istemesi ayrı bir hıyanete girer. Hz. Peygamber'in peygamberliğini iptal etmeye çalışan kişi küfrü kabul etmiş sayılır. İşte bundan dolayı Allah Teâlâ onu, hainlikte ileri gitmiş günahkâr olarak niteler.²²²

²¹³Maverdi, *en-Nüketüve'l-Uyun*, V/482

²¹⁴Sarı, *El-Mevarit*, hane mad. S.456-457

²¹⁵Abdülbaki, *el-Mucem*. Hane mad. S.248

²¹⁶Sarı, *El-Mevarit*, esime mad. S.12

²¹⁷Abdülbaki, *el-Mucem*. Esime mad. S.12

²¹⁸Nisa, 4/107. وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ خَوَانًا أَتِيمًا

"Kendilerine hainlik edenleri savunma. Zira Allah, hiçbir haini, hiçbir günahkârı sevmez."

²¹⁹İbnuAtiyye, *El-Muharrirü'l-Veciz fi Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz*, II/109.

²²⁰Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XI/213.

²²¹İbnuAtiyye, *El-Muharrirü'l-Veciz*, II/109; Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XI/213.

²²²Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XI/213.

11-HEVVANEN KEFUREN

Önce bu tabirin lügat yönü üzerinde duralım:Hevvan kelimesinin lügat yönü, bir önceki başlık altında işlendiği için ikinci bir defa işlenmesine gerek yoktur.

Kefur kelimesinin lügat anlamı çalışmamızın üçüncü kelimesi başlığı altında işlendiğinden oraya havale ederek ayetin manasına geçiyoruz.

Hac suresi 22/38 ayet²²³

Bu ayetten önce Allah Teâlâ hac için gerekli olan şeyleri, haccın şartlarını ve ondaki dünyevi-uhrevi faydalarını beyan etmiştir. Daha sonra Hudeybiye antlaşmasına dikkati çekmiş; Zahirî manda müşriklerin galibiyeti söz konusu iken arka planda Müslümanların galibiyetine işaret etmiştir. Müslümanların arka plandaki bu galibiyetleri ayet şu ifade ile belirtmiştir: “Şüphesiz ki Allah, iman edenleri müdafaa edecektir.”²²⁴

Bir rivayete göre, “yudafiu” kelimesini elif ile okunduğunu, diğer bir rivayette ise, bu ifade “yedfeu” elifsiz olarak okunduğu belirtilmiştir. Bu ifadeelifli şekilde okunduğunda bunun manası, "Allah kâfirleri müminlerden def etme, savuşturma hususunda hiçbir şeyi eksik bırakmaz, her şeyi yapar" şeklinde olur. “yedfeu” şeklinde okunduğunda ise, mana şöyle olur: "Allah müminleri, kâfirlerin kötülüklerinden uzak tutar, şerlerini defeder."²²⁵

Cenabı Hak, "Allah, hainlik ve nankör olan hiç kimseyi sevmez" beyanıyla, "Allah Teâlâ'nın iman eden kimselerden müşriklerin eziyetini savuşturmuş oluyor. Cenabı Allah, Müslümanların Mekke müşrikleri tarafından alıkoymalarını sevmediğinden bu ifadeyi kullanmıştır. Bu da, onların çok hain ve nankör olmalarıdır. Yani onların, Allah'ın emanetleri hususunda çokça hain, nimetleri hususunda da çokça nankör olmalarıdır."²²⁶

DEĞERLENDİRME

Bu ayette, Cenabı Hak, müminleri düşmanlarından koruduğunu, yapılan kötülükleri savuşturduğunu belirtirken daha büyük, daha etkili ve daha genel olsun diye savuşturduğu ve def ettiği şeyden bahsetmemiştir. İşte bundan dolayı, hemen bu ifadenin peşinden "Çünkü Allah, hıyanet eden ve nankör olan hiç kimseyi sevmez" buyurmuş, böylece de bu ifadesiyle o müminlerden vasfı böyle olan kimselerin hile ve tuzakları def ettiğine dikkat çekmiştir.²²⁷

SONUÇ

Bu çalışmamızda Kur'an perspektifinde insanın kötü davranışlarının analizini yaptık. Kur'an'da Allah'ın sevmediğini belirttiği kötü davranışları araştırdığımızda, on bir vasfın Allah tarafından sevilmediğini görmekteyiz. Bu davranışları konu edinen toplam yirmi bir ayet mevcuttur. Allah'ın sevmediğini belirttiği bu davranışları konu edinen ayetlerin analizlerini yaptık.

Allah yolunda cihat etme emredilmiştir. Ancak Allah adına savaşılırken mutad savaş kuralları çerçevesinde hareket edilmesi ve haddin aşılması nazara verilmiştir. Müslümanlara savaş açmayan kişilerle savaşılması; savaşta çocuklara, ihtiyarlara ve kadınlara dokunulmaması; Allah rızasının dışında herhangi bir şey için savaşılması gereği vurgulanmıştır. Bunların hepsi savaşta haddi aşma kapsamında değerlendirilmiştir. On dört asır önce İslam bu kuralları uygularkengünümüz Birleşmiş Milletleri bu kurallarla yeni tanışmaktadır. Bu kuralları ihlal edenler haddi aşan kişiler olarak değerlendirilir ki, haddi aşanları da Allah'ın sevmediği belirtilmiştir.

Bazı insanların Müslümanların mallarına ve canlarına zarar vermeleri ifsat olarak değerlendirilmiştir. Günümüzde bu “Vandalizm” olarak isimlendirilir. İfsad,iki manada kullanılmış; biri mala- cana zarar verme, diğeriise şüphe uyandırarak insanları dinden soğutma şeklinde

²²³ Hac, 22/38. إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ

“Şüphesiz Allah inananları savunur. Doğrusu Allah hiçbir haini, nankörü sevmez.”

²²⁴ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XXIII/227

²²⁵ İbn Atiyye, *el-Muharrirü'l-Veciz*, IV/124; Kurtubi, *el-CamiuliAhkâmî'l-Kur'an*, XII/67

²²⁶ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XXIII/228

²²⁷ Ebu's- Suud, *İrşaduAklî's-Selim* ile mezaya Kur'anî'l-Aziz, VI/108

belirtilmiştir. Fesattan maksat ister cana ve mala zarar olsun ister insanların kalbine şüphe vermek olsun, her ikisinin de Allah tarafından kabih görüldüğü, bu davranışı yapanların “müfsit” olduğu, müfsit kişilerin de Allah tarafından sevilmediği belirtilmiştir.

Kendilerine yapılan zulüm kadar insanların da karşılığını verebileceğini belirtir. Ancak bu karşılık vermenin azının da çoğunun da zulüm olduğu; ama misli ile karşılık ise, adalet olduğu vurgulanmıştır. Nitekim bu adalet sayesinde yer ve gök ayakta durur. Bundan dolayı Allah "Kötülüğün karşılığı, ona denk bir kötülüktür" buyurmuştur. Bu ayet fıkıh ilminin esaslarını oluşturan ayetlerden biri olarak addedilmiştir. Çünkü bu ayetin muktezası her suça dengi ile mukabelede bulunmayı gerektirir. Zira hakları zayi etmek, şer ve düşmanlık kapılarının açılmasına sebep olur. İşlenen suça, ancak misliyle mukabelede bulunulabilir. Zalim kelimesi, Kur'an'da yerine göre kâfir manasında da kullanılmıştır.

Haddi aşma hususu üç farklı konuda nazara verildiği görülür. Savaşta haddin aşılmaması; ihtiyar, kadın ve çocuklara dokunulmaması emredilmiştir. Helal ve haram hususunda haddin aşılmaması ve duada haddin aşılmaması tavsiye edilmiştir.

Allah, verilen sözü yerine getirmeyen kişileri yermiştir. Bu verilen söz, ister fert bazında, ister devletler milletler bazında olsun, verilen sözün tutulması ve taahhütlerin yerine getirilmesi tavsiye edilmiştir.

Ahirete inanmama sebeplerinden biri kişilerin kibirli olmalarıdır. Kişinin kibir ve gururu onun görüş alanını kapattığı için hakikati göremiyor ve ahirete inanmıyor. Allah da bu tür insanları sevmediğini belirtiyor.

Allah, Karun gibi şımarık olan insanları da sevmediğini belirtmiştir. Mal ve makamıyla övünen, insanlara tepeden bakan, onları hakir görenler şımarık konumda olanlardır. Allah bu vasfa haiz olan kişileri sevmediğini belirtmiştir.

Lokman (as)'ın oğluna verdiği nasihatler nazara verilmiştir. Lokman özellikle iki kötü vasıftan oğlunu ve dolayısıyla bütün insanları sakındırmak için “kibir taslamak ve kendine büyüklenip gururlanmanın” çirkin davranışlar olduğunu ve bu davranışların Allah tarafından sevilmediğini belirtmiştir. Bu ayette Allah'ın, kişinin kendisinin kemale ermesi hususunu, başkalarını kemale erdirmeden önce zikrettiği görülür. Önce "Namazı dosdoğru kıl" denmiş, daha sonra da, "Marufu emret" buyrulmuştur. Menfi şeylerde ise tam tersinin yapıldığı görülür. Önce, "Yüzünü çevirme" demiş, daha sonra, "Yeryüzünde şımarık yürüme" buyrulmuştur. Bu ayetin hükümleri önemli bir kuralı ortaya koyar. İyiliklerde insanın önce kendisinden başlamalı, sonra başkasına tavsiye etmelidir. Kötülükler hususunda ise önce başkasına sirayet edecek kötülüklerden sakınmalı, ondan sonra şahsına zarar verecek kötü davranışlardan sakınmalıdır.

KAYNAKÇA

Davut, Ahmet, Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meali, ikinci baskı, İstanbul,1981.

Nursi, Sait, Lem'alar, Envar neşriyat, 2. Baskı, Enes basım yayın ve Mat. ltd. Şti, İstanbul,2003.

Ez-Zemahşeri, Ebu'l-Kasım Muhammet bin Amr bin Ahmet, Carullah, Ö. H. 538, el-Keşşaf an hakaikigavamıdıt-Tenzil, 3. Baskı, Darü'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, H.1407.

Tantavi, Muhammet, et-Tefsirü'l-Vasıtlı'l-Kur'ani'l-Kerim, 1. Baskı, Darü'n- Nehdatı, Kahire,1998.

İbnAtiyye, Ebu Muhammet Abdülhak, el-Endülüsi, Ö.H.542, El-Muharrirü'l-Veciz fi Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz, 1. Baskı, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, H.1422

İbn Kesir, Ebü'l-Fida İsmail b.Ömer, Ö.H.774,Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim, 2. Baskı, Darutayyibetu'n-Neşri ve't-Tevzii, H.1422, M.1999.

El- Beydavi, Nasıruddin Ebu Sait Abdullah bin Ömer, Ö.H.685, Envarüt'Tenzil ve Esrarü't-Te'vil, 1. Baskı, Darulhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut. Trs.

El- Cessas, Ahmet bin Ali Ebubekir er-Razi, Ö.H.370, Ahkamü'l-Kur'an, Daruihyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, H.1405

Er- Razi, Ebu Abdillah Muhammet bin Ömer Fahrettin, Ö.H.606, Mefatihü'l-Gayb, 3. Baskı, Daruihyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, H.1420.

Ebu's-Suud el- İmadi, Ö.H.982, İrşaduAkli's-Selim ila mezayaKitabi'l-Kerim, Darü'l-İhyai'l-Turasi'l-Arab, Beyrut, Trs.

El- Kurtubi, Ebu abdillah Muhammed bin Ahmet, el-Ensari, Ö.H.671, el-Camiuliahkami'l-Kur'an (Tefsirü'l-Kurtubi), 2. Baskı, Darü'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire, H.1384-M.1964

Canan, İbrahim, Kütüb-i Sitte Terceme ve Şerhi, 1. Baskı, Akçağ yayınları, 1988-Ankara.

Nursi, Sait, İşaratü'l-İ'caz, türkçe tercümesi, Abdülmecid Nursi, söz basım yayın, İstanbul-2006.

İbnCerir, Et- Taberi, Muhammet, Ö:H.310,KitabuCamii'l-Beyan fi Te'vili'l-Kur'an, 1.baskı, Müessesetü'r- Risale, H.1420-M.2000.

Yazır, Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, Eser kitap basım, İstanbul, trhs.

Kutup, Seyit, Ö:H.1385, Fi Zilali'l-Kur'an,17. Baskı,Daru's-Şüruk, Beyrut, 1412.

Sarı, Mevlut, el-Mevarid, Bahar Yayınları, İstanbul- 1980.

Abdülbaki, Muhammet Fuat, el-Mucemü'l-MüfehresliElfazıKur'ani'l-Kerim, El- Mektebetü'l-İslamiye, İstanbul-1984.

El- Maverdi, Ebu Hasan Ali b. Muhammet b. Habib el-Basri el-Bağdadi, Ö. H.450, En-Nüketuve'l-UyunMuhakkik: Abdullah Maksut b. Abdurrahman, DaruKütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Tarihsiz.

Ebu Hayyan, Muhammet b. Yusuf b. Ali b. Yusuf b. Hayyan, Esirü'd-Din el-Endülüsî, Ö.H. 745, El-Bahru'l-Muhit fi't-Tefsir, Muhakkik: Sıdkı Muhammet Cemil, Daru'l-Fikr, Beyrut, H.1420.

En- Nevevi, Muhyiddin, Riyazu's-Salihin, mütrc: Hasan Hüsnü Erdem, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu basımevi, Ankara-1971.

El- Buhari, Muhammet bin İsmail Ebu Abdillah, Sahihi Buhari, Muhk: Muahmmet Zahir bin Nasır, 1. Baskı, DaruTevki'n-Necat, H.1442

Müslim bin HaccacEbü'l-Hasan el-Kuşeyri En-Neysaburi, Ö:H.261, Sahihi Müslim, Muhk: Abdülbaki, Muahmmet Fuat,İhyau't-Turasil Arabi, Beyrut, tarihsiz.

İbniMace Ebu Abdillah Muhammet bin Yezid, Ö.H.273, Süneni İbniMace, Muhk: ŞuayybErneut- Adil Murşit, 1. Baskı, DaruRisaleti'l-Alemiyye, H.1143- M.2009

Mutçalı, Serdar, Arapça- Türkçe Sözlük, Dağarcık yayınları, Birinci baskı, İstanbul, 1995.

Et-Tirmizi, Muhammed bin İsa bin Sevre bin Musa bin Dahhak, Ebu İsa, Ö:H.279, SünenüTirmizi, Mhk: Beşar Avad Maruf, Darü'l- Garbi'l- İslami, Beyrut- M.1998

Ahmet Bin Hanbel, Ebu Abdillah Ahmet bin Muhammet bin Hanbel, bin Hilal, bin Esed, eş-Şeybani, Ö:241, Müsnedü Ahmet, Mhk: Şuayyb el- Ernet, 1. Baskı, Müessesetü'r- Risale, M.2001, H.1421

Ebu Davut, Süleyman bin Davut el- Carud el- Basri, Ö:204, Müsnedü Ebu Davud, Mhk: Dr. Muhammed bin Abdülmuhsin, et- Türki, 1. Baskı, Darü'l- Hicr, Kahire, 1419-1999.

El- Hindi, Alauddin Ali bin Husameddin,ibnKadihan, el- Kadiri, eş- Şazel, Elmarufbi'l-Hindi, (Ö:H.975),Kenzü'l- Ummal fi Süneni'l- Akvalve'l- Ef'al,Tahk: Bekri Hayyani, Müessesetü'r- Risale, 1401/1981.

Ez- Zehebi, Mizanü'l- İ'tidal, Şemseddin Muhammed bin Ahmet Ö.H.748, Tahk: Şeyh Ali Muhammed, Şeyh Adil Abdülmevcut, Darü'l- Kütübi'l- İlmiyye, Trs.

Alusi, Şihabuddin Muhammet bin Abdullah el- Hüseyin, Ö:H1270, Ruhu'l- Meani fi tefsiri'l- Kur'ân'i'l- Azim ve's- Sb'a'l- Mesani, Tahk: Ali Abdülbari Atiyyeti, 1. Baskı, Darülkütübi'l- İlmiyyeti, Byrut- H.1215

El- Cevzi, CemalüddinEbü'l- Ferec Abdurrahman Ali bin Muhammet, Ö: H.597, Zadü'l- Mesir fi ilmi't- Tefsir, Thk: Abdürrezak el- Mehdi, Darü'l- Kitabi'l- Arabiyye, Beyrut, H. 1422.